

Slovenske národne vraže in prazne vére,

primérvane drugim slovanskim in neslovanskim.

(Spisal J. Navratil.)

(I. del; 1. dalje iz „Letopisa 1885, str. 117—183“).

Livo še nekoliko *božičnih* vraž *slovanskih*, kakoršnih ni med **Slovenci**, a če je katera, da pride morda po tém razglasu na dan!

Rusi (ukrajinski in Belorusi) dajó na badnik kuram národne jedí: „kutje ali „kutije“¹⁾ zato da bi bolj nesle. Afan. III. 744.

Rusin (hišni gospodar), pa i **Poljak** v vzhodni Galiciji (nekod tudi v zahodni) vrže istega večera žlico kutije proti stropu ali pa podstrešju. Ako se ga prime rada, t. j. ako je obvisi mnogo na njem, mislijo, da bode drugo leto dobra letina; če pa malo, — da bode slaba. Nekod sodijo po tém samo novega leta čebelarstvo: obilo ali pa malo meda. (O. Kolberg: „Pokucie“. Kraków, 1882. I. 85. Prim. Szujski: „Die Polen u. Ruthenen“. Völker Oesterr.-Ung. IX. 35. — Neki znanec (Poljak) pravil nam je, da se nahaja ta vraža, kakor smo popisali zgoraj po ust. por. — tudi okoli „Rzeszowa“ (tedaj na Krakovskem). Po tem treba popraviti to, kar pravi Szujski o Krakovskem, rekši, da ondod ni te navade.

¹⁾ Lepa, očitna hvala vsem onim gospodom, kateri so nam priobčili na novo kaj pripravnega, sosebno pa gg. Andreju Gaberščeku, učitelju Koboridskemu, in Karolu Pečniku, šestošolcu Celovškemu, ki sta nam poslala obilo redkih slovenskih vraž, vsak iz svojega kraja.

²⁾ Kutija je nekaka kaša: „pšenica, kuhana na medu“ (kolivo, koljivo). Nekod rabi pa ruskemu narodu za ono jed namesto pšenice tudi ječmen in laško pšeno, a namesto meda — medova voda (sytá.) Afan. III. 744.

Rusini in Poljaki po vztočni Galiciji dodajejo pšenici in medu tudi maka, a Velikorusi subega grozdja.

Malorusi (na Ruskem) poblodijo z medom maka, orehov in še kaj drugega (sladkega). Prim. tudi starosloven. besedo „kucija“. Mikl. lex. 325. Hanuš („B. K.“ 17) opozarja na litv. kucos.).

Po istega znanca svedočbi mečejo Poljaki po kmetih okoli Rzeszowa, Przemyśla (Premisla) in Żółkiewa, a po mestih zlasti dékle, s kutijo vred ob strop tudi tako zvano slanikovo dušo („*duşą ze śledzia*“ Häringssseele), t. j. belo, srebrnasto kitico, ki se nahaja v slaniku ob hrbtišču. Če obvisi nit na stropu, bode dobro leto; če pa pade na tla, — slabo. Lahko, da so se Poljaki navzeli te navade od Nemcev (Saksoncev), a prerokovanje zasuknili po svoji kutiji; kajti po čudni staronemški veri, (po kateri je bil slanik ‚božja jed‘; W. II. 26) skoči potlej, pa še le po sto letih — sè stropa bel konj brez glave. — Vodanovega belca mislijo si nemški učenjaki. II. 63. — Tudi nekateri Dunajčani oviršavajo še to staro navado na pepelnico, pa zdaj brez kakega prerokovanja.

Čehi prerokujejo bodočega leta vreme po vremenu onih „12 noči“ od *badnega (svetega) večera* do sv. 3 kraljev (Reinsberg-Düringsfeld „Festkalender“ 1864; 562—563), a ne po onih „12 dnevih“ pred božičem t. j. od sv. Lucije do božiča, kakor **kranjski Slovenci** v Črnem vrhu pri Idriji. „Letop.“ 1885; 169. — Znan je pa **Čehom** tudi štaj.-slovenski način (malo drugačen) z dvanajstimi izvotljenimi ‚luki‘ ali čebulami. (Letop. 1885, 169.) Prim. Han. „B. Kal.“ 37 in Reinsb.-Düring „Festkal.“ 1864. 562.

Bolgari pekó, kedar se razgori na sv. večer „bûdnik“ (izr. bûdnik) na tem ognju présen hleb t. j. prosto pogačo, ki se zove „bogovica“; v testo se vmesí srebrnih novcev (ne pravi se, za kaj) . . . Nekoliko *meda* in *sadja* (jabolk, suhih sliv, orehov itd. pripravljenih za večerjo) denejo v posebno skledico pod kipe (podobščine) ter shranijo kot *najbolje zdravilo za bolezni*. Afan. III. 737.

Pepela, ki ostane od „bûdnika“, porabijo nekoliko za *zdravilo živinsko*, a nekoliko ga posipljejo po njivah, pašnikih in vinogradih, trdno verujoč, da *obrodé potem obilo*. (Ondi.)

Čehi pravijo svoji *deci*: „Katero bóde marljivo in pridno ter se postilo ves badni dan („štědrý den“), videlo bode na sv. večer *zlatega prasička* („zlaté prasátko“), ki teka ondaj po steni. — Gospodar ali kdo izmed odraslih dela namreč pri luči skrivaj s priročnim zrcalcem na steni odsev, švigajoč sem pa tam. Meščani kupujejo pa deci pozlačene lončene ali pa iz strdenja („lecta“) narejene prasičke. — Uže davno pred tem večerom veselijo se tedaj deca zlatega prasička. Zlasti na *deco* merijo po Reinsb.-Düringsf. 548 in 578, pa tudi po ustnih poročilih Hanušove besede, da vidi na sv. večer zlatega prasička ta, kdor se je poprej postil. „B. Kal.“ 11.

Med **Nemci** v Turingiji in na Češkem postijo se pa na badni dan baš *odrasli ljuvje*, zato da bi videli zvečer *zlatega prasička* oziroma zlatega „*morskega prasička*“. „D. Myth“ I. 41.; in

*) Tudi Moravci (Poved. K. P. iz Trebiča.)

F. A. Schmalfluss: „Die Deutschen in Böhmen.“ Prag 1851; 84. Lahko si mislamo, da so si nekdanj Nemci o tej dobi brke mastili s **pravim** prasičkom.

Druga, **češko**-narodna vera uči, da hodi o božiču *Paruh*ta ali *Paryhta* ter razpara trebuh vsakemu detetu, katero se ni postilo; pobožni deci pa kaže *zlatega prasička*. ‚Paruh’ta je staro-nemška boginja Përahta, kesneje Përhtha ali Berhta, kateri se je pa odkazalo na Češkem v krščanski dobi drugačno opravilo, nego ga je obavljala doma. Prim. Grohm. 1; 1—6, in opazko na 1. in 2. strani; dalje letošnji „Letop.“ na koncu predela o sv. treh kraljih“.

Tudi za *zlatega prasička* dalo bi se — veli Reinsp. -Dür. 579 — dokazati menda izvestno („diplomatisch“), da izhaja od bajeslovnega narasca (mrjasca) severnega t. j. germanskega ki je bil po **nemški** bajki „zlatih ščetin.“ Hanuš je pa trdil uže poprej („B. Kal.“ 11—12), da je bajka o posvečenem narascu („o vepři posvátne“), znana tudi **Slovanom**, in da koljejo ter jedó imoviti **Srbi** in **Hrvati** še dandanes o božiču po celega pečenega prasička ali celó prasca. (Gl. Vuk. „rječn.“ 498 pod bes. „pečënica“.) Isto tako i **Novogrki**, vsak po svojem imetku, v Macedoniji, na Kandiji itd. (Po ustn. por.)

Tem besedam dodajemo še to, da so uže stari **Rimljani** o tej dobi, praznujoč doma svoja „Saturnalia“ darovali v vsaki hiši prase] ali prasička. Prim. „D. Ill. Ztg.“ 1885/6 str. 374). Zato je mogoče, da izhaja nemška navada, srbski jako podobna: (da koljejo namreč o božiču skoro po vseh kmetskih hišah tirolskih itd. ter jedó na božič samo „svinjnsko glavo...“), — zato, velim: mogoče, da izhaja ta nemška navada iz starejše dobe, nego si mislijo nemški učenjaki, trdeč, da so nekdanji Nemci klali prasce na čast poganskemu solnčnemu bogu Frô-ju („Frô“), kateremu je bil narasc posvečen. Prim. L. Klotz: „Oesterr. Tour.-,Ztg.“ 1886; str. 52 in Schmalf 83.

Tudi **Poljaki** devajo na badni večer na mizo pred večerjo s ena pod prt, in če najdejo po večerji pospravljaje z mize [slučajno] pod senom kako zrnce ovs, ječmena ali rži, ki se je utegnilo zatrositi, — prerokujejo po tém, da bode táke vrste žito to leto rodovitno („že na taki rodzaj zboža rok pryszly będzie urodzajny“); ako pa najdejo samo kako zrnce senenega semena („nasienie siana“), bode to leto . . . obilo sena. O. Kolberg, „Lud“ XVI. 101 Prim. Letop. 1885; 179. V nekaterih kočah postavljajo po večerji v vsak kot izbe po snopku pšenice, rži, ječmena in ovs, misleč, da jim bode blagoslovil [Bog] žito in živino („urodzaje, dobytek“). Kolb. XVI. 102.

Rusini potresajo nekod na badnik pred večerjo slame po tleh, s ena (s koščekom česna spodaj) pa po mizi; nekoliko tudi pod mizo, a na seno pod mizo devajo *jarem*, zato da bi jim se

voli redili („aby woly im się wiodły“).¹⁾ V kot malo dalje od mize postavijo pa žiten snop, ki mu pravijo ded („diduh“) ter mu dadó tudi kaj večerje. To je namenjeno kakega pokojnika duši. Ded ostajo v hiši do tretjega dne; *potlej devajo slamo iz njega pod kure in gost, zato da bi dobro valile, zrnja njegovega jim pa dajó zato, da bi obilo nesle.* (O. Kolberg: „Pokućie“. Krak. 1882. I. 84.

Slišali smo lani (gl. str. 180), kako pri **Srbih** na badnik („u oči Božića“) domačica prostre po sobi ali po hiši slame... a v Boki da jedó sè slamnice od „badnjega dne“ do „maloga Božića“ (novega leta).

Prvotni vzrok tem navadam je najbrže ta, da so poganski narodi pripisovali (kakor Skandinavci še dandanes) slami zdravilno in oplodno moč. R. Schulz. Biblioth. der Unterh. u. des Wissens.“ 1877 VI. zv. 215. — Prim. Letop. 1885; 181.

V krščanski dobi začelo se je pa na sv. večer nekod namesto slame potresati tudi seno, in ta običaj tolmačiti s krščanskim spominom na „mladega Božića“, ki se je rodil v hlevu... na slami ali senu. — Zábil se je s časom i ta uzrok; pametijo ga pa še mnogi Poljaki, n. pr. Varšavski, ki polagajo istega večera na seno (po posebni mizici razstlano) oblat („oplatek“), ter mu pravijo tudi „Jezúsek“, (Po ustn. por. nekega znanca Poljaka, ki je živel v Rzeszowu, Przemysłu [Premislu], v Levovu, Żółkiewu...²⁾ Prim. tudi Kolb. V/1. 191.)

„Seno, sláma postel tvá“... pôje o Njem stara pesem češka. Prim. „Světózor“ 1886; str. 39.

Hrvati (čakavci) **dolenje-avstrijski**, ki živé po Moravskem polju (najbližji samo 3 ure od Beča), nastiljajo na „badnji večer“ slame po „tlu“ (tleh) ter spavajo vso „badnjo noć“ na nji, a ne v postelji, „zato ked (ker) je i Bog Jezúš ležal u jaslu na slami.“ Tako mi 16/8. t. l. povedal 48-letni delavec „Kašpar Ždral“ iz hrvatskega sela, ki se zove „Poturan“ (Podturan, Engelhartstetten) in to **ondi** na mestu 3 dni kesneje potrdil hišni gospodar Mate Peković. Vendar ne pámeti tega uzroka več vsak Hrvat tako dobro, kakor imenovana možaka.

Povse neverjetna je tedaj slutnja Hanuševa. „B. kal.“ 9.

Serbi-Lužičani [gornji] pravijo dóbi od 25. decembra do nóvega leta menda „mjasny god[y]“³⁾. Oni večer pred to dobo t. j. na

¹⁾ Prim. „Letop.“ 1885. 179 (1. r.)

²⁾ Ta dvojnati oblat, namazan po obeh znótranjih stranéh z medom, prelomita gospodar in gospodinja pred večerjo na dvoje, odgrizneta vsak po nekoliko, želita si sreće in zdravja, ter ga dajeta potem vsem drugim domačim po veljavi ali starosti, tudi družini, da si ga odlomijo in povžijejo, ter si čestitajo kakor gospodar in gospodinja.

To se prvi: „tomač (tamač) się z optatkem.“ Vendar tega „oplatka“ ne devajo več povsod na seno.

³⁾ V Veckenstedtovi knjigi (nemški čitaš: „Mjas god Zeit“, tedaj = mesni (mrsni) čas. Prim. tudi „gody“, v dr. Pfulovem slovarju „hody“ = božič.

naš badnik mora se jesti vsaj po 9 (po 12) jedí, ali pa taka jed, ki se nareja iz deveterih stvari, namreč, iz: *svinjine, prosa, vode, soli, korenja, čebule, kolerabe, pšenične moke in grozdovlja* (suhoga grozdja). Uzroka ni priobčil Veckenstedt, 435.

Nemci mislijo, da treba na badnik po sedmero ali devedero jedi (posebno leče, prosene kaše itd.) jesti zato, da bode novcev dosti vse leto pri hiši. W. II. 65 (78).

Na **Českem** prinašajo gospodinje ta večer na mizo med jabolka in orehe polne sklede tako zvane „muzike“ (jedi iz suhih in praženih jabolk, hrušek in češpelj). A kedar sede gospodinja za mizo, *ne sme več ustajati, dokler ne odvečerjajo, drugače . . . ne bi mogla kolkja mirno valiti*. Reinsp. - Dürings f. 548; ali bi pa kokoši „zanašale“. („Ččm.“ 1855. 332.) Tudi gledajo **Čehi** ta večer, sedaje za mizo, skrbno na to, da jih mora biti *sodev* t. j. *na par* („do páru“), *sicer bi umrl kdo izmed njih*. (Ččm. 1853.) — Ista vera je pri **Moravcih**. Če jih pa pri hiši ni *na par*, pomagajo si tako, da povabijo na večerjo še kakega rodbenika, ali pa pogrnejo samo . . . še za jednega gosta na prazno, a drugi dan dadó njegov del kakemu siromaku. (Trebič p. u. p.) V Plznu (Pilsen) pa pravijo, da mora biti *liha* t. j. *nepar*; če ga pa ni, povabijo hlapca ali dekla, da celó kakega prosjaka (berača) z ulice, da prisede ter večerja z njimi. („Festkal“ 1864. 555.)

Če da katera **lužička** kmetica v tej dobi (ali pa o **Svečnici** 2 febr.) prestí za-se, pripeti se kakšna nesreča. Ako ima žena dete, *umre ji, a pazdirje od onega prediva¹⁾ pada mrtvemu detetu na oči, da nima pokoja v grobu*. Veckenst. (ondi).

Slovak: Kedar je prvi oreh, ki ga razkolješ na sv. večer „dober“ t. j. jeklen, bodeš zdrav; kedar je pa šupel („mrchavý“), bodeš bolán vse leto. — (Po ustn. por.²⁾.)

Moravski Vlahi zvedávajo na sv. večer po večerji, kaj je komu sojeno to leto, takó: Pred večerjo dene dekla na ognjišče živih in enolikih oglov toliko, kolikor je družine v hiši, prešteje jih „nazaj“ (5. 4. 3. . .), ter nameni vsakemu po ogel. Po večerji hité vsi gledat, komu je ogel ugasnil; čiji je kateri, to vé pa sama dekla, ki prerokuje potlej, komu bode umreti „to leto“. (F. Bartoš. „Osvéta“ 1880. I. 454.)

Pri njih ostane miza tako, kakor so jo bili pognili na sv. večer, pognena do sv. **Stepana**; po vsakem jelu („jidle“) zmetó drobtine na prt („obrus“) poleg hleba. Stoprav na sv. Stepana dan po obedu pospravljajo z mize in nabrane drobtine razseje potém dekla po vrtu, *da bi obrodili . . . „voničky“* (vijolice?) Ondi.

¹⁾ „Die Scheven von dem Gespinst dieser Tage.“

²⁾ Nemcem znači prvi šuplji ali „gluhi“ oreh (taube Nuss^{a)}) - smrt. (Reinsb.-Düringsf. 572). Nekateri pripisujejo to moč stopram trem takim orehom, zapored razklaním. (Ondi.)

Moravke pekó nekod za božične svetke ter načenjajo na sv. večer tako zvaní „*krc-hout*“¹⁾, črn, nizek in okrogel kruh, ki devajo v.-nj različnih zelí in dišav, pa tudi sesékanega mesa. Tega kruha dajó po kosku vsi domači družini in živini (tudi kuram), a nekoliko ga prihranijo za óne goste, kateri pridejo o božíču v pohode. Po Hanuševem poročílu („B. Kal.“ 235) zapékajo moravske gospodinje uže o sv. Lucije, ki je na Moravskem pomočnica soper čare) v kruh („pečivo“) različnih zelí ali rastlin („bylin“), ter ga dajó po kosku kravam do sv. večera . . .

Jako je podoben temu kruhu pri **moravskih Vlahih** „*pod-plamennik*“, ki ga pekó v imovitih hišah ljudem póseb, a živini póseb. Zapékajo pa va.-nj onih rastlin, katere so bile na Telovo na oltarjih. „Osvéta“ 1880. I. 453.

Ta troji kruh me spominja štaj.-slovenskega „*kuc-kruha*“ in „*lucijščaka*“, ki sta si po vsebini jako podobna. Čit. „Črtice“ 11—13 in 93.

Hrvati (okoli Karlovca) mečejo „na badnjak“ pod slamo, po mizi razmetáno, novcev in žíta vsake vrsti, da bodóče leto bolje rodi. „Arkiv za povj. jugoslov.“ VII. (1863); 240. — Pri **Zumberčanih** dene pa gospodinja na mizo najprej dve slamki navskriž („u znak križa“), nameče slame na mizo, pod mizo in po klopéh okoli nje; potém pogrne mizo s prtom („stolnjakom“) ter postavi na jeden ogel mize „božičnjak“ v rešeto²⁾, pod „božičnjak“ pa ovsu ali kakega drugega žíta, brus, ključ in *krušnih drobtin*, ki jih rabijo potlej *pri raznih boleznih in nezgodah*. (Ondi, str. 332.)

Srbska: „Na božič neče niko nikoga pokarati u kući, a kamoli udariti, niti smije iko oni dan naljutiti se, ili plakati, — jer inače vele — *da bi onu godinu bio nemir i neka zloba u kući*“. (V. Vrčević „Srbad“. 1876; str. 12.) — „Ako ko na božič koga, su (sic) čim mu drago, udari, one će godine po njemu izići čiri [tvori] ili nekakve druge bolesti.“ (Isti, ondi str. 13.)

Da ne bode naš spis preobilen, preskočiti nam je mnogo zanimljivih božičnih vraž slovanskih (kakoršnih ni pri nas).

Završujemo božične vraže in prazne vere z vedeževanjem o letini in z **vremenskim** prerokovanjem.

Slovenske: Na *badni dan* treba vino zatákati, drugi dan (*na božič*) pa pogledati, je li okoli pilike suho ali pa mokro.

¹⁾ Tako je dvakrat razločno izrekla to čudno besedo stara, zdaj uže mrtva Moravka pred mojim svečokom v Tajkovicah blizu Znojma (Znaim.) Na njegovo vprašanje: Kako pravite kohout? — odgovorila mu je starka drugič: „Ne, ne tako, nego „*krc-hout*.“ Pogrešam te besede v najboljših slovnikih čeških.

²⁾ Srbkinjam okoli Šabca rabi v isto namen sito, v katero devajo po več (majhnih) kolačev različne podobe in vsakoterega žíta, ter pušćajo v situ vse skupaj do večerje. („Glasn. srps.“ XXII; 122.)

Če je mokro, bode dobra vinska letina; če je pa suho, bodo suhi v jesen tudi sodi.

Ako se ne varam, slišal sem to **štaj.-slovensko** vražo (ki jo čitam z drugimi besedami v „Črticah na str. 12.), za mladih nog tudi nekde na **Kranjskem**.

Štaj. Slovenci pravijo: Ako je božično noč svetlo, bodo prihodnje leto žitnice in kleti prazne. „Črtice“ 13. **Kor. Slovenci** pa: Če je božična noč svetla, bojo temni skednji in svetli (prazni) *košti* [kašte, kašče]; — če je pa temna, bojo svetli (prazni) *skednji in temni košti*. (Rož. Zapis. K. P.)

„Zelen božič — bel vuzem.“ (Bel. Kr.) Prim. „O božiču zeleno, o veliko noči sneženo.“ Črtice 13. **Leh** pravi: „Zelené vānoce, bílá velkonoc.“ **Nemec**: „Grüne Weihnachten, weisse Ostern.“ — „O božiču pred vrati, o veliki noči (o vuzmu) za pečjo.“ Prim. „Črtice“ 14 in še nekoliko takih vraž in praznih vér (o letini in vremenu) on di na str. 11—16¹⁾.

Pri **Srbih** gleda domačica *na božič*, s katere strani obeseni kotel najprej zavre („s koje će strane prvo navješeni kotao uzavreti“). Ako zavre od vzhoda („iztoka“), kaže, da bode v hiši vsega več („svaki napredak“); ako pa od zahoda („zapada“), bode vsega manj („biti će nazadak“); ako zavre od juga, kaže, da bode ono leto deževno; ako pa od severja, bodo po zimi strašni viharji in silni zameti („strašni vjetrovi i golemi snjegovi“). V. Vrč. „Srbad“, 1876 str. 12. Še več narodnih vér srbskih nahaja se v Fr. Hubadovem zanimljivem spisu: „Božič pri Srbih“ v Letop. Mat. slov.“ 1880, str. 274²⁾.

Kakor ugibljejo ali prerokujejo nekateri **Slovenci** prihodnjega leta vreme po ónih 12 dnevih pred božičem, tako se godi to pri naših **Rusinih** po ónih 12 dnevih po božiču. (Szujski 36).

Koleda (koledovanje), koledniki.

Da je bila *koleda* nekad tudi slovansko-poganski običaj, ves drugačen nego sedanje „koledovanje“, ki traje (po navadi) od *Božiča do sv. 3 kraljev*³⁾, — kažejo nam besede: „ašte kto vŕ a [1.] dñbъ jennarja na kolědu idetъ, jakože prvoje pogani i

¹⁾ Največ vremenskih vraž o božičnem večeru ali o božični noči imajo menda Čehi. Prim. „Praguostyka sedlska“ Reinsb.-Düringsf. „Fest-Kalend.“ 1864; str. 561 i. d.

²⁾ Tako zvani „luk“ t. j. poseben kolač („kao mjesec“, ki se u Dubrovniku daje o božiču poslom (Vuk. „rječn.“ 335, Hub. 277), naj vzamemo v misel s tem: da se daje i na Tirolskem 1. dan po božiču deklam, odhajajočim iz službe domov, sabo poseben kolač („Zelten“ z grozdovljem, orehi, sladko skorjico itd natrpan ki mu se pripisuje bajevna moč pri ljubezni. (Prim. „österr. Tour Ztg.“ 1886; str. 52.)

³⁾ Šteje se 12 dni, a to se strinja z „dvanajsterimi (svetimi) nočmi“. Po dol. Štajerskem hodijo po koledniki „celó do Svečnice.“ „Črtice“ 69. Tako tudi nekod po Dolenjskem (Kranjskem).

tvorjahu¹⁾. (Krmčaja XIII. veka; Mikl. lex. 299. p. b. „koleda“). — Isto nam pravijo nekoliko drugače te besede: „kalanndi“ suť prvii vñ kojembždo měseci dnije, vñ nihže obyčaj bě *jelinsony*²⁾ tvoriti žrtvy.“ (Krmč.-Mib. 1262 léta, Mikl. lex. 280 p. b. „kalanndi“ pl. m., naravnost iz grške besede *zázvōzi*. Ondi čitaš tudi „kalendovñ gen. pl.) Prim. polj. koleda ali „kolenda“; srb „koleda“; bolg. „koladn“ ali „koleda“ (božič); „kolende“ ali „koleda“ (Milad.); rus. „koljada“; rom. „kolindn“ itd.

Prvim besedam (iz Krmč. XIII. veka) pripada tudi to, kar piše Du Cange v svojem slovarju sredovečne in zadnje latinščine. (*Glossarium mediae et infimae latinitatis*): „*Kalendae* seu *Festum Kalendarum* . . . ita appellant Scriptores publicas illas ac supersticiosas laetias, quas Kalendis Januarii, quibus annus aperitur, exhibuere primum *Gentiles*³⁾, usurpavere etiam postmodum *Christiani* et quas utriusque indecoris choreis, mulierumque aut ferarum assumptis formis ac vestibus foedabant.“

Vidi se iz tega, da so v srednjem veku ovršavali uže kristijani po vsi Evropi (a ne sami Slovani), vražne ali praznovrske veselice „koleda“, in to o *novem letu*.

Brez prave zgodovinske podloge, samo po slutnji Šafaříkovi⁴⁾, trdi Hanuš v „B. kal.“ 50, a po njem tudi Grohmann („Abergl.“ 9.) in Reinsberg-Düringsfeld („Fest-Kal. 3), da je bil tako zvani „Trulanski“ cerkveni zbor v Carigradu l. 691 posebno **Slovanom** prepovedal posvečevati koleda t. j. „kalendas“, „vota“ t. j. obete (3. januarja pri Rimljanih) in „brumalia“, o našem božiču⁵⁾.

V vsem dotičnem 62. pravilu ónega cerkvenega shoda, — ki sluje po latinskem imenu: „*concilium quinximum in Trullo*“ l. 691, (po nekaterih pa stopram l. 706), — ne čitaš ni besedice o *Slovanih*; govorjenje je samo o *kristijanih* in *poganih*⁶⁾. — Prepovedal je bil pa omenjeni cerkveni zbor kristijanom koleda itd. zato, ker so se ondaj po šegi poganski uganjale o takih prilikah nepristojne stvari: ker so ženske plesale očitno in pohujšljivo, moški oblačili se v žensko opravo, ženske pa v moško, z našemljenim obrazom, ter tlačili grozdje s „teski“ (prešami), a točoč

¹⁾ T. j. . . . kakor so iz prva pagani delali.

²⁾ To je, *paganom*. Prim. Mikl. lex. 1156: *jelinz*, m. *ἐλλαν* paganus (supr. &c.)

³⁾ *Gentiles*=pagani.

⁴⁾ Slovan starožitn. 1837; 587; v 2. izdaji (1863) pa II. 192.

⁵⁾ „*Brumalia*“ po Georgesu iz „bruma“ (brevma); skrajšek za „*brevissima*“ (dies)=najkrajši dan, tedaj, zimski solnčni kres (Winter-Sonnenwende). Praznovali so jih stari Rimljani 24. in 25. decembra bogu Solncu na čast. Zlasti ta dan zval se je tudi „*dies natalis solis invicti*“ t. j. rojstveni dan nepremaganega solca (ker ga ni premagala ali končala zima.)

⁶⁾ Grško recilo *παρ' Ἑλλήνων* tolmačijo nekateri: „*apud Graecos*“ (pri Grkih), drugi pa po smislu bolje: „*apud Gentiles*“ (pri poganih).

vino iz sodov, grohotali se na vès glas ter klicali poganskega Baka¹⁾. — Čitaj tudi Teodora Balsamona razlago 62^{mu} pravilu istega „šestega cerkvenega zbora“ — izvorno (grško) v Miklošičevem prevažnem spisu: „Die Rusalien 1864 na 2. strani posebnega odtiska, ali pa poslovenjeno po Fr. Hubadu v „Letop.“ 1878; 16, a tù do malega ponovljeno: „Navada je bila pri Rimljanih, da so praznovali ta spomin po grški šegi in uganjali nesramne reči, kar se godi še dan današnji pri nekaterih kmetih prve dni januarija meseca, ne po rimljanski šegi na spomin kalendam in drugim [svetkom], ampak zato, ker se ponovi tedaj luna, in ker menijo, da ji je to temelj po istega meseca začetku in mislijo, da prejde vse leto srečno, ako darujejo iz početka.“

Imenitne so Miklošičeve besede (n. n. m. str. 18), da se niti po Balsamonovi razlagi ne more soditi, da so bili **slovanski** prebivalci po Traciji, Mösiji in po drugih deželah, Grkom podvrženih, v sedmem veku uže kristijani. — Ovržena je tedaj omenjena slutnja Šafaříkova. Res je pa, da so se bili uže rano navzeli „koleda“ Slovani poganski in to najprej južni brez dvojbe od starih Rimljanov, ki so gospodovali tudi po njihovih krajih. Od juga prehajala je pa „koleda“ — i k drugim Slovanom, ki so vzprejeli tudi to ime. (Prim. L. Legerjev spis, preveden v „Slov. sborn.“ 1883, 444.)

Kakor je bilo povedano uže na 163. strani, izhaja beseda „koleda“ (stsl. koleda iz besede „kalendae“, — starim Rimljanom 1. dan vsakega meseca, — tù (po grški šegi) pa zlasti 1. dan januarja meseca.

Poganski Rusi praznovali so koledo („Koljadu“) 24. decembra meseca tako, da sta celó slavna zgodopisca ruska: Nestor pa Karamzin mislila, da je bil „Koljada“ bog ali božanstvo. Tudi sv. Dimitrij Tuletala jemlje v svojem „življenju svetnikov“ Koljado v misel kot šestega boga, boga svetkov t. j. svetih večerov. A navzlic vsemu temu — veli M. Zabylin — ni to božanstvo, nego svetek, ki ga poseebljujo povesti in národne pesmi. („Slovan. sborn.“ 1885; 45.)

Levila se je pa po veliki cerkveni skrbi poganska koleda čim dalje, tem bolj, tako da je dobila na posled vse drugo lice.

Uže l. 566 ukazal je bil cerkveni zbor Turonski (Tours), da treba poganske pesmi nadomestiti s krščanskimi *litanijami*. To mu pa ni obveljalo tako naglo; kajti poganska koleda bila je tako zakorenjena, da so jo na Francoskem še l. 1445. celó cer-

¹⁾ Opozarjamo, da so po toplih grških krajih od nekdej trgali tudi po zimi, ter po kmetih praznično ovršavali trgatav iz prvine decembra meseca (blizu našega božiča).

To so bile ta' o zvane „male, kmetske Dionizije“, Dionizu (Baku Bacchus) na čast. Prim. L. Preller: „Gr. Myth.“ I. 419. in J. Minckwitz „Myth. aller Volk.“ 1878. 89.

kveni služabniki po imenu „la feste aux fols“ ovršavali na stari (poganski) način, ne hoté poslušniti nì cerkvenih zborov, niti svojih višjih pastirjev, dokler ni prišel tem na pomoč sam kralj Karol VII. sè svojim pismom 17. aprila 1445. — Gl. Du Cange p. b. „Kalendae“.

Sosebno v Rimu hodili so v poznejši dobi dečki na staro leto („in vigilia Kalendarum“) pod noč od hiše do hiše, žvižgaje in bobnaje na bobnice ali „kotle“ („sibilando sonant timpanum“) ter dobivali zato različnih darov.

Na drobno je popisani ta običaj v Cerem. Rom. ad calcem Cod. Ms. eccl. Camerac. Priobčil Du Cange, (p. b.: *Kalendae Januarii* itd.): „In vigilia Kalendarum in sero surgunt pueri“ itd.), a po njem Ant. Matzen: „Cizi slova“ 209; *litaniyam* pa ni sleda v tem popisu.

Jeden izmed teh dečkov hodil je med drugimi še zmérom našemljen ter nosil na vratu *kijec*.¹⁾ To se sicer ne pravi, čemu ga je nosil; sodimo pa, da zato, da je ž njim *trkal na hišna vrata*; če ne v óni dobi, pa v poprejšnji.

Nehoté se spominjamo srbske národne pesmice:

„Božić bata

Na oboja vrata“. — (Vk. rječn. 17)

Pri slovanskih Kašubih ob baltijskem morju nosi na staro leto zvečer tekaje in ropotaje po vasi vsak deček zvonec, klepetec²⁾ ali kako drugo ropotalo. Čim bolj kričé in ropočéjo, tem bolje (bogatejše) bóde — mislijo — nóvo leto.

Tako ropotaje — po polju tudi streljaje — izganjajo Kašubi „smrt“ t. j. staro leto iz vasi. (Fr. Hub.; gl. *Letop.* 1878. 14.)

Menda so si nekđaj mislili pogani, da je i „staro leto“ (= smrt) *sovražno* bitje.

Z velikim ropotom preganjali so namreč pogani iz prva posebno „bése“ ali zle duhe. (*Letop.* 1885. 182.).

Da so se takó t. j. z ropotanjem, pokanjem, trkanjem . . . v poganski dobi (kakor zdaj s cerkvenim zvonjenjem in streljanjem) oznanjali veliki svetki, to nam dopoveduje i stara nemška beseda: „Anklöpferleinstage“ ali „Anklöpferleinsnächte“ = Zwölf-nächte. Han. B. kal.“ 15 in 48.³⁾

¹⁾ „Quidam eorum est larvatus cum maza in collo. Prim. Du Cange: 2. maza, vox Italica, clava“ — in pri Drobnicu „mazza: Stab, palica; Schlägel, kijec, nabijač.

²⁾ Štaj. Slovenci pravijo „klopotec“; kranjskim Slovincem je pa „klopotec“=zaprtek. (faules Ei).

³⁾ O tej sredovečni nemški šegi piše Chr. G. Haltaus tako: . . . „da um die Zeit der Weihnachten der Pöbl in Städten u. Dörfern herum-schwärmt, mit hölzernen Hämmerlein an die Fenstert u. Thüren klopf und beständig Gut Heyl! Gut Heyl! ruft. In Franken geschicht solches Anklopfen . . . an den 3 letzten Donnerstagen vor dem Christtag, da die Kinder bald einzeln, bald 3 truppenweise an den Thüren anklopfen u. etliche Reime dazu hersagen . . . (Haltaus-Scheffer); „Jahreszeitbuch . . . Erlangen 1797. 162.

Prvotni vzrok takemu ropotanju bil je po naših mislih ta, da so preganjali z njim pogani — kakor smo rekli — zle duhe, kar se je godilo zlasti o velikih ali imenitnih praznikih, oziroma o njihovem navečerju.

Tako si razlagamo staro navado, da pokajo slovenski dečaki nekod žvečer pred proščenjem („žeganjem“) še z biči, pa i to, da „delajo Slovenci strašan ropot, želeč komu sreče za god.“ Prim. Letop. 1878. 14¹⁾.

Srečen in zdrav bóde človek, — mislili so si menda naši poganski predniki, — čim se odženejo od njega „bési“; kajti mislil je nevedni pogan, da uzrokujejo vsako nesrečo, — soseбно pa vsako bolezen, — zli duhi ali hudiči.

To svedoči in potrjuje našo misel („Letop.“ 1885. 175. 11. razst.) prezanimljivi spis, ki ga je češki zdravnik dr. P. Durdík o poganskih Indijancih Nijasovcih (na otoku „Nijas“, t. j. „Nias“, Sumatri na severozapad) po lastnem dvoletnem opazovanju priobčil v Praškem „Světozoru“ 1886 pod napisom: „O bajesloví a obřadnictví Niasovců“; gl. ondi č. 4 (str. 55), č. 5 (str. 67) i. d. — Isti pogani izganjajo hudiča še dandanes sè strašnim ropotom, krikom itd. iz bolnih ljudi in (o kužnih boleznih) iz vasí. (Ondi str. 58.)

Po besedah poslednjega popisa rimske koleda, ki se je počénjala uže na staro leto zvečer z ónim obhodom in ropotom, hodila sta drugi dan (tedaj na nóvo leto) zarana po dva izmed malih kolednikov („dečkov“) od hiše do hiše, nosila v rokah oljиковine pa soli („ramos olivae et sal“), ter pozdravljala v vsaki hiši gospodarja takó: „Veselje in radost bodi v tej hiši; toliko sinov, toliko . . . prasičkov, toliko jagnjet in vsega dobra.“²⁾ Še pred solncem snedli so pa ti koledniki po sat meda („favum mellis“), ali kaj sladkega, zato da bi jim bilo vse leto prijetno („dulcis“), brez prepira in silnega („velikega“) dela.“ (Du Cange p. b. „Kalendae Januarii“ dalje.³⁾)

Kolik razloček med to koledo in med prvotno pogansko!

Vsled mogočnega vpliva cerkvenega levila se je poganska koleda po malem, doler se ni prelevila povse, ter nekod s časom

¹⁾ Gorenjci pravijo zdaj takemu ropotu „ofréht“; nekateri Dolenjci pa „ófreht“ tudi „godbi komu pred godovnom ali o godovnu na čast;“ — oboje iz „hofrecht“ = *musik, ständchen*. Grim. IV. pod bes. Hofrecht (4). Tako ropotanje namesto godbe biva med znanci in domačo družino tudi na Češkem in Moravskem: „vyhrávati komu“ t. j. igrati (svirati) . . . pravijo tej národni šegi po domače. (Po ustn. por. mnogih Čehoslovanov.)

²⁾ „Gaudium et laetitia sit in hac domo; tot filii, tot porcelli, tot agni et de omnibus bonis . . .“ — Prim. črnogójsko čestitko: „Toliko bodi našemu domačinu dece, krav, ovac, ali novecv. . .“ (Letop. 1885. 165) in kašubsko (Letop. 1878 14.).

³⁾ . . . „Mane autem surgunt duo pueri“ itd. . . . do konca: . . . „sine lite et labore magno,“ (kakor je prepisal Matzen n. n. m.).

pokristijanila ali pocerkvénila takó, da hodijo po nekaterih krajih **slovenskih** zdaj koledovat samó še — za cérkev.

V Strugah (pri Ribnici) in po okolici hodijo taki koledniki za cerkev pobirat od hiše do hiše še pred božičem, pa nič ne pojó, ampak samo pozvoné, kedar pridejo v katero hišo; — v Vélikih Laščah začenjajo pa taki koledniki koledovati stoprav po božiču, ter pojó (za nove dobe orgla kateri tudi na priročne ‚orglice‘ t. j. na ‚harmoniko‘).

Razun teh (rekel bi „cerkvenih kolednikov“) hodijo pa zdaj v Vélikih Laščah i. d. po novem letu celó do Svečnice še drugi (rekel bi „posvetni koledniki“), t. j. godci . . . *zá-se* koledovat. Tedaj ‚se vrti‘ (pleše) tudi „mládo ljudstvo“ v vsaki hiši, kamor pridejo; ne pleše se pa ondod, kedar pridejo drugi (cerkveni) koledniki. (Po ustn. por.) Godílo se je pa to po Kranjskem — četudi ne povsod — še pred kakimi 50 leti. To nam poroča Murko v svojem „slovensko-nemškem besedniku“ (1833) pod besedo: „Koleda“.)

Plesali so o Koledi tudi pogani, kar uže vemo.

Vendar nismo mogli zdaj pri **slovenski** koledi oziroma pri kolednikih zaslediti več nijedne druge **vraže**, nego to, da hodijo štajersko-slovenski koledniki („dečki“) samo „v **neravnem** številu („Črtice“ 69.)

Navzlic vsemu čitanju in popraševanju nismo mogli zvedeti dozdej, da bi se gledalo pri kolednikih, kderkoli med drugimi Slovenci, bodisi na **ravno** ali pa **neravno** število.

Okoli Gorice hodita po dva ‚mala‘ dečka koledovat pred hiše, ‚vélikih‘ pa hodi po več skupaj; ti jemljó sabo tudi kakega godca, da se „zavrté“ v vsaki hiši z domačimi dekliči.

Vendar se ne gleda na to, jeli kolednikom število **ravno** (par) ali pa **neravno** (nepar). (Povedal g. Fr. Podgornik iz Čepovana pri Gorici.) Po njegovih besedah hodijo mali koledniki še zdaj iz okolice koledovat tudi v Gorico — pred slovenske in pred laške hiše.

Gosp. Ž. Sezun, Vipavec, pa velí, da ón za svoje dobe ni videl nikdar slovenskih kolednikov v Gorici, in da je v zadnji dobi nehalo koledovanje, kakor po več drugih krajih, tako tudi v Vipavi samo ob sebi, — zato ker ni hotel naposled nikdo ničesar več darovati malim kolednikom in kolednicam, ki so hodile poprej z dečki vred od hiše do hiše.

¹⁾ Ondi čitaš: „Koleda, . . . (jetzt nur noch) in Krain der Umgang der Bauernbuben (kolednikov) mit Musik und Tanz von Haus zu Haus, um die Kosten der Kirchenbeleuchtung zu collectiren.“ —

Koroškim Slovencem v Rožu pa ni beseda ‚kolednik‘ ni več znana, ampak ‚šapavec‘ (šapati) in ‚prepevanje svetih 3 kraljev.‘ (Zapisal K. Pečnik.) Po Murku: šapati = tepežkati; zato šapavec uprav = tepežkar.

Da se koledovanje močno zgublja tudi okoli Gorice, poročal je pok. St. Kocijančič uže v „Arkiv za povjestnicu jugoslav.“ 1854. 280, in to, uže dve leti pred natiskom.

Po **Goriškem** hodijo v „koledo“ še zdaj posebno Bolčani, in to najrajši po trije „koledarji“ (godci), ki pobirajo samo zase, ter ne morejo biti brez „basa“, zato da jim mečejo ljudje darila t. j. novce skozi f-luknji v bas. (To pa ni nikaka vraža, nego bas jim rabi za prigled ali „kontrola“, da ne izgine kaj v „krivi žep“.) Sicer pa pobirajo koledniki vse, kar jim kdo dá. Vendar ni, da bi morali biti po trije; kajti hodita tudi po dva, „če sta namreč oba prav dobra godca, da ne pogrešata tretjega“. (Zapisal g. A. Gaberšček, učitelj v Koboridu.)¹⁾

V gorenji Sóški dolini hodi po **božiču** po pet ali šest „koledarjev“ (godcev) „v koledo“ . . . Letop. 1882/3. 207 p. b.: *Kolèda*.

Nikakega števila kolednikov (godcev, oziroma mladeničev in deklic) ne jemlje v misel L. M. „Krajnc“, poročaje o koledovanju v Planinskem okraju „na Notranjskem“ („Arkiv za povjestn. jugoslav.“ 1863. 315.).

Za mojega detinstva (n. pr. od l. 1830—35) hodile so o božiču v Metliko koledovat še „žumberske devojke“ . . . po 3 ali po 4. Nehal je ta običaj uže zdavna.

Pred 200 leti hodili so, kakor nam poroča Valvasor, po **Kranjskem** koledniki (brez določenega števila) koledovat od božiča do sv. 3 kraljev. Za nabrane darove kupovali so si od (časa do časa) voska, napravljali iz njega po $\frac{1}{2}$ sežnja dolge kitice ter obešali na svojo zastavo (bandero). Naposled so prodali vosek ter novce razdelili med-se. Voščene kitice spominjajo nas voščennih svečič, ki so sijih stari Rimljani darovali o „Saturnalijah“. (Glej dalje v predelu „o nóvem letu“.) —

Srbsko koledo (pri „pravoslavnih“) doletela je do malega „zla sreča“; med „katoliki“ t. j. **Hrvati** traje pa ta običaj še zdaj (Vuk: „Život i obiç.“ 6.)

Za Vukovega detinstva popevali so **Srbi** še koledo, v kateri želé, da bi bile krave „mlečne“, zato da bi namolzli „pun kabao“ (poln kèbel) mleka:

„Da okupam, koledo!

Malog' Boga, kolèdo!

I Božiča, koledo!“

(Vuk „rječn.“ 285; „Život i obiç.“ 6.)

Razlagajo se te besede tako, da mislijo [oziroma: da so nekdanj mislili] . . . tudi Srbi, da se rodi solnce („Božič“) o božiču. Fr. Hubad v Letop. 1878. 9.

¹⁾ To se strinja tudi s Kocijančičevim poročilom v „Ark.“ 1854 n. n. m.

Ker pa veli pesem: „malog' Boga i Božića“ (a ne *il'* = *ili* Božića), zato sodim, da se ne smeta tukaj o ba („mali Bog“ in „Božić“) jemati v povse istem smislu.

Vém namreč izvestno, da je neki Jugoslovan prostak, pred kakimi 30 leti „maloga Boga“ imenoval *razpelo*, pred katerim je bil prisegel malo poprej.¹⁾ — Če pomislimo nadalje, da se v neki bolgarski in češki „koledi“ pòje, kako se je kópala *Marija* sama v reki, ali pa kako je kópala mati *Krista* v nebesih²⁾ — prevérimo se lahko, da méri i srbska „koleda“ uže na krščansko dobo, t. j. da Srbi za Vukovega detinstva niso več mislili na poganskega, nego na krščanskega „malog Boga i Božića.“ Prim. Letop. 1885. 155 (zdolaj) i. d.

Iz početka (pri svojem postanku) ‚virila‘ je pa ta koleda — rekel bi — z jednim okom še na *poganskega*, a z drugim na *krščanskega* ‚malega Boga‘ ali ‚Božića‘, velim ‚ali‘, kajti po razumu je mali Bog = Božić. Ker sta pa v tej koledi o ba spojena z vezjo *i*, a ne z *il'* (*ili*), zato treba soditi, da je bil on-daj med njima uže nekak razloček, t. j. da si je mislil národ srbski v oni dobi, (ko je postala ta národna pesem), pri jednem imenu božanstvo *pogansko*, pri jednem pa *krščansko*.

Omenjeno kópanje „malog Boga i Božića“ itd. ni pa nič drugega nego posnemanje *narodnega kópanja*, ki se vrši — kar uže vemo — na jugu še dan danes o božiču ... celó v mrzli vodi. Letop. 1885. 164 (8. r.)

Nekateri **Slovani** prenesli so *narodno kópanje* ali *oblivanje z vodo na velikonočni ponedeljek*. Kedar pride ta na vrsto, on-daj zvemo še več o tem praznovérskem običaju (ki mu pravijo **Poljaki** *dyngus, dzingus, szmigus* ...) in o njegovem ‚tobožnem‘ uzroku.

Da **Srbi** niso gledali pri kolednikih („kolednjanih“ ali „kalendarih“ Vuk, rječn. 285) na to, je li jim število „táko ili liho“ (ravno ali neravno), kaže nam srbski rek: „čitava koleda“ t. j. mnogo ljudi skupaj idóčih.³⁾

Isto tako ne gledajo pri kolednikih ni **Čehoslovani** (**Čehi, Moravci, Slovaki**), ni **Rusi** (z **Malorusi** ali **Rusini** vred), niti **Poljaki** na ravno ali pa neravno število. S knjižnem molkom o tém strinjajo se tudi ustna poročila. (Pri **Srbih-Lužičanih** potehnila je koleda povse. „Květy“ 1884. str. 190.)

Koliko je pa bilo krščanski cérkvi do tega, da se zatare koledi poganski pomèn, vidi se po tém, da so hodili nek-daj

¹⁾ Na drobno zvemo to, kedar bode govorjenje o krivi prisegi.

²⁾ K rek: „Einleitg. in die slav. Literaturgesch.“ 202.

³⁾ Nekateré Slovence premotila je tuja beseda „głih“ iz nemške „gleich“ = gerade), da pravijo zdaj tudi pri tako zvanem „ančkanju“ (ančica bobú): „głih ali sodu“ (za „par ali nepar“ namesto: „lih ali sodev“ (= nepar ali par.)

krščanski duhovniki sami — pozneje pa z učiteljem vred — koledovat od hiše do hiše, popevajoč pobožne pesmi, v ta namèn nalašč zložene, kakoršne se popevajo še zdaj. (K. J. Erben: „Slovanský sborník“ 1883; str. 109. Prim. tudi O. Kolberg „Lud.“ V/1. 228.)

V **Slovakih** jemljo koledniki (sama siromaška deca) na nóvo leto sabo v hiše leseno kačo. Dokler pojó pesem o Evi in Adamu, dotika se „deček vodnik“ s kačjo glavo domačih, kakor da bi jih hotel strašiti ž njo. (P. Dobšinský 126—127.) Pri tem pa ni osédobi nikake vraže.

Stari Egipčani pripisovali so kačam samopomladno in večnega življenja moč („eine sich selbst verjüngende und unsterblich machende Kraft.“ Chr. Kuffner: „Spaziergang im Labyrinth der Geschichte.“ Wien, 1824. I. 153.). — V stari dobi ovršávali so **Slovaki** svoj običaj menda na bádnidan (24/12), ko je Adamu in Evi god.

Da je bilo tako zvano koledovanje („Weihnachtssingen“) za darove v srednjem veku in še poprej navadno tudi pri **Nemcih**, svedoči nam stari Haltaus v svojem „koledarju,“ uže na str. 70. in 78. navedenem, želeč, da bi se zatrla ta navada zbog pohujšljivih starih pesmic, kakoršne so popevali tedanji nemški koledniki (učitelji); n. pr.:

„Ein Engel wärmt das Kisselein,
und Josef wärmt das Müsselein.¹⁾
Maria streicht dem Kindel ein“ itd

Staro leto.

Bodi tù povedano najprej, da kakor so stari Grki, Germani ali Nemci (le-ti še v srednjem veku) in nekateri drugi stari narodi dan računali od večera ali od *sobóčnega zahoda* do zahoda²⁾, — tako menda i stari Sloveni (Slovenci) oziroma Slovani. Zato so začénjali tudi národne svetke: božič, kres itd. praznovati uže *zvečer* ali *na večer*³⁾ pred temi dnevi. Ostala nam je ta navada iz óne dobe.

To se tiče i „starega leta“. Zadnjemu dnevu v letu pravijo namreč trdi **Slovenci** „staro leto“, (a ne „Silvestrov dan ali večer.“), **Poljaki**: „stary rok,“ — **Čehi**: „poslednji den v roce“;⁴⁾

¹⁾ Muss (sok, podmet); gostejšemu pravimo: „močnik“ ali belokr. „súkanec.“

²⁾ Glej dr. L. Ideler: „Handb. d. mathem. u. techn. Chronologie I. (1825); 80. — Dr. H. Grotefend: „Handb. d. histor. Chronologie des deutsch. Mittelalt.“ 1872. 42. — Za **Muhamedance** in **Žide** velja to še zdaj. Znano je da začénjajo Židje svojo „soboto“ posvečevati uže v petek večer.

³⁾ Od tod stsl. in rus. *navečeriye* = vigilia, Vorabend, Rusom zlasti „sv. večer.“

⁴⁾ Meščani češki slavé pa uže „Silvestra“ (Silvester-Abend). Po ustn. por. Neki pastir, Čeh od Nimburka, rekel je temu dnevu 19/8 t. l. pred mano tudi: „starý rok“.

Rusi: „Vasiljev večer“ t. j. večer pred sv. Vasiljem = novim letom¹⁾; **Srbi:** „u oči malog' Božića“ (književniki pa tudi: „u oči Vasiljeva dne“; in „u oči nove godine“ prim. Miličević: „Glasn. srps.“ 22 127 in 37. 132; **Hrvati:** „u oči mladoga ljeta“; **Malorusi:** „Milanki“ (zato ker je po starem koled. 31. decem. sv. Melanije).

Slovenci hodijo nekod na staro leto proti polnoči iz vasi „na“ take *mejaše* (mejnik), kder se strinja troja meja med vrti ali med poljem, devajo molčé noge *nanj* — nogo na nogo — naslušajo, kaj se čuje ter se vračajo potlej tudi molčé domov. Stoprav doma slobodno izpregovoré in pravijo, kaj so čuli. Ako je kdo čul n. pr., da se tolče ali režejo drva²⁾ v kateri hiši, ali da se kdo joče v njej, — znači to, da bode v óni hiši to leto smrt; ako se gode, bóde pir (svatba); ako se čuje, „kot da se je zrušilo kako stanje“ (poslopje), to znamenuje³⁾, da bóde ogenj v tisti vasi, iz katere se to čuje. (Po ustn. por. iz Colnarjev pri Kostelu, iz Suhorja pri Banjiloki takraj Kolpe na Kranjsk. in iz Pedsten ónkraj Kolpe izmed hrv. Slovencev.)

Jako podobna tej vraži je **štaj.-slovenska**, ki se pa ovršáva na sv. večer. („Črtice“ 13; 5 vr. i. d.)

Kočevarji (poprej omenjenim Slovincem kranjskim in hrvatskim najbližji sosedje) pravijo pa tako: Če hočeš zvedeti, kaj se bóde godilo v nóvem letu, zlezi na staro leto po solncu na kakšen plot,⁴⁾ — ne smeš imeti sabo ali „na sebi“ nič železnega: nì ključa, nì železnega gumba na suknji, niti žeblja na škornjah itd., pa zveš to po istih znamenjih, kakor óni **Slovenci**, Kočevarjem sosedje. — Povedal neki Kočevar iz Hornberga.

Pa taka hoja „na mejaš“ o polnoči po **hrv.-slovenski** národní veri ni brez velike „opasnosti“; kajti včasih prihajajo „ljudi [mrtveci] brez glav“, in kedar se približajo mejašu, začne od straha brusiti péte tem večji junak; óni za njim, — pa če ga dotekó, valjajo ga po tleh, da ostane malo živ. (Po ustn. por. s Hribca blizu Skrada.)

Nekateri **Slovenci** ménijo: kdor si more o pravem času pribaviti „stelnega (praprotovega) semena“ sam — pognivši v stelniku pod steljo bel robec ali plahto, — óni sliši lahko na **staro leto**, „kedar se delí leto od leta“, kako se razgovarjajo in prerokujejo goveda bodočnost domačim ljudem, sosebno gospodarju, pa tudi govedo govedu. („Suhor pri Banjiloki“, kder se pripoveduje

¹⁾ Po starem koledarju je 1. januarija meseca tudi sv. Vasilja. Namesto „Vasiljev večer“ čita se tudi: „Kanun novago goda“, kanún = osvètek (Murko) iz grške besede *κάνων* (canon) namesto domače: „navečerije.“

²⁾ Namesto tujke „žagati“ rabila je lani tudi domača beseda „rezati“ nekemu Laščanu, ki je hodil poprej „v Hrvate (sic) lesa rezat“.

³⁾ Prim. Wuttke, II. (izd.) 86. §. 107 pod napisom: „Zauberische Orte“ (čarovni kraji).

tudi znana bajka, o vérnem hlapcu, ki je poslušal „božično noč“ volovski razgovor.¹⁾ s tem dodatkom, da se to ni zgodilo „božično noč“, nego „na staro leto, da je imel hlapec, poslušaje volovski razgovor, sabo „stelno seme,“ in da je bila gospodarjeva žena čarovnica, zato se je „promenila“ v kačo).

Kdor gre na sv. večer, „na večer *ob novem letu*“ in pred sv. 3 kralji tako daleč od hiše, da petelina peti ne sliši, pravijo goriški Slovenci, da zve vse zgodbe bodočega leta. „Ark.“ 1854. 281.

Hrv.-slovenska: Če gre kdo na *staro leto*, kedar „se leta delijo“, pa vzame sosedu skrivaj sena za svoje blago, bóde njegovo blago debelo, sosedovo pa mršavo. (Podstene; po ustn. por.)

Serbi-Lužičani pravijo: Ako polaga kdo kravam mrvo, ki jo je na *sv. večer* nabral na treh sosedov polju brez njihove vedí, dojí mu krave potlej obilo (Veckenst. 437.)

Poljaki in Rusini: Kdor je srečen pri tatvini na *sv. večer*, krade brez skrbi vse drago leto. (Med priprostim ljudstvom po vsi Galiciji. Po ustn. por.) Prim. tudi Szujski 36.

Nemci: Kdor si nakrade na *staro leto* po noči drv, pa ga ne zateče logar („lovec“), krade slobodno vse leto brez skrbi; ne zasači ga nikdar. (W. I. 14 (15.))

Slovenske deklice, katere bi rade seznale, je li jim namenjen za novo leto ženih ali pa ne, mečejo *nekod* na *staro leto* pred polnočjo *črevelj* „čez glavo proti vratom nazaj.“ Če se obrne *s prednjim koncem proti vratom*, pomeni to, da *pojde deklica pred letom* (vdana) *iz hiše*; ako se pa obrne *črevelj s prednjim koncem v sobo, ostane deklica to leto še* (nevdana) *v hiši*. (Ajbelj in Suhor blizu Banjeloke na **Kranjskem** (Dolenjskem). Po ustn. poročilih l. 1882.)

Ravno tako — toda z nogo — čez glavo proti vratom nazaj mečejo *brezpetnik* tisti večer zlasti deklice v isti namèn in z isto razlago tudi po **Gorenjskem**: v beli Ljubljani (zlasti deklice), v Siški, v Radovljici, v Trziču itd. (Po ustn. poročilih 1886). — Znan je ta običaj nekod i **štaj**. Slovincem, ki ga ovršavajo tudi o božiču. (Ljutomer. Povedal dr. J. Babnik ml.)

Mečejo *črevelj* stoječ, ali pa tudi *sedoč* na tleh. **Ta** način udomačila je (menda) neka dekla, Dolenjka, še le v novi dcbi tudi v Novem mestu v óni (jedini) hiši, v katero je bila priš a služit. (Povedal 13./6 1886. P—č.)

Nekod po **Kranjskem** in **Goriškem** (zlasti po mestih in trgih) mečejo samo na *Kresni večer* brezpetnik („šlebedro“, „pantofelj“) po stopnicah „ob zadaj“ (v nic, čez glavo nazaj) in to, od zgoraj dol. Če pade brezpetnik celó dol (pod spodnjo stopnico),

¹⁾ Priobčíl iz „Bele krajine“ L. Gojko (Gorenjec) v „Kresu“ 1881 str. 241—242. Prim. tudi bajko o „radovednem gospodarju“ v Letop 1880. 159 (7. r.)

— bode poroka še tisto leto; ako se pa ustavi „na zadnji“ stopnici — drugo leto itd. (Za Vipavo povedal g. Ž. Sezun iz Vipave; o Bolškem zapisal g. Andr. Gabersček, učitelj v Koboridu.)

„Na Koroškem mečejo pa slovenske deklice črevelj z nogo kvišku med vrati stojč ali pa čez glavo nazaj na „**Kresov** in sv. **Tomaža večer**“. Če kaže konec *proti človeku*, dobi deklica ženiha.“ (Podkrmos, Rožna dolina. Zapisal gospod dr. Sket.)

V Rožu t. j. v gornjem delu Rožne doline mečejo „na večer pred Kresom“ dekleta in fantje *črevelje* ali pa *coklje* med hišnimi vrati stojé *v hišo nazaj*. Če obleži *črevelj* ali pa *coklja* s sprednjim delom *proti vratom*, pojde deklica ali pa fant *od doma*.“ (Rož. Zapis. K. Pečnik.)

V Pokrčah, dve uri od Celovca, godí se to (menda istega večera) nekoliko drugače; ako pade namreč črevelj tako, kakor si je deklica mislila uže poprej, izpolni se ji želja; če ne, pa ne. — Hlapcem in deklam kaže pa prednji konec, kam, to je na katero stran jim bode iti še pred letom iz hiše v novo službo. (Poved. g. O. R.)

Česke dekline mečejo nekod črevelj na *staro leto* z nogo čez glavo nazaj proti *odprtim* vratom. Ako zletí črevelj skozi vrata *vîn*, bode *poroka*; če ne, pa ne. (V južni Češki blizu Jindrihovega Gradca med tridimi Čehi, v Klatovih itd. (Po usta. por.)

Moravke mečejo črevelj na *sv. večer* tudi čez glavo nazaj, a proti zaprtim vratom. Če obleži s sprednjim koncem *proti* vratom, *bode svatba* še pred letom. Ako je pa prednji konec obrnjen proti vratom nekoliko *po strani*, kaže stran, s katere pride ženih. (Po ustn. por.)

Maloruske deklice mečejo na *staro leto* škornjo („sapog“) čez glavo in čez *hišo* (hišico); kamor kaže golenica, tam t. j. na óno stran bode se deklici tudi vdavati („zamuž iti.“) Dragom. 388.

Ruske „dévice“ mečejo črevelj („bašmak“, „bašmačok“) na večer pred sv. **3 kralji**. (V Žukovskij: „Svčtlaná.“)

Do malega taka navada, kakoršna je **moravska**, biva tudi na **Nemškem**; samo da mečejo nevdane Mekleneborke črevelj („brezpetnik“) na *staro leto*, a **Tirolke** na sv. **Tomaža** dan. W. I. 48 (72) itd. — V Šleziji, (kder se ovršava ta običaj kakor med koroškimi Nemci) na sv. **Andreja večer**, tolmačijo si pa Nemke to stvar narobe t. j: če gleda „prednji konec“ v s o b o, pride tisto leto ženih. (Ondi.) Da so vedeževali na tak način uže sredovečni Nemci, svedoči Chr. G. Haltaus v svojem koledarju („Calendarium“); glej G. A. Schefferjev nemški prevod: „Jahreszeitbuch der Deutschen des Mittelalters.“ Erlangen, 1797; str. 161, (Han. „B. Kal.“ 48.)

Med **Nemci** na Češkem mečejo brezpetnik ali pa črevelj sedeč z nogo nazaj ter si prerokujejo ž njima različno. Prim. F. A. Schmalfluss, Prag 1851. 86 in Reinsb.-Düringsf.: „Festkalend. aus Böhm.“ 1864. 575. Dasi govori tudi ta samo o pretežno nemških krajih (Reichenberg, Warnsdorf, Komotau), kodar se nahaja še ta stara vraža, ne sodimo vendar po tem in po navedenih Haltausovih besedah, da so se nekdaj Čehi in Slovenci navzeli nekdanje vraže... od nemških sosedov, nego mislimo gledé na to, kako se široko tudi po slovanskem svetu razprostira ta praznoverski običaj, — da izhaja iz starodavne predkrščanske dobe — iz občnega vira.¹⁾ Prim. tudi v „Letop.“ 1885. 174, kako mečejo pri **Poljaki**... na badnik... dečaki in deklice iz istega uzroka po ulicah star črevelj z nogo itd.

Novogrške deklice devajo na *starega leta* večer na ogenj oljkino pero; ako se to deklici razpoči na ognju, znači da jo ljubi óni, katerega ima v mislih. (Kalimos v mali Aziji. Po ust. por.). Vlivajo tudi **svinec** vsaj v Maced. (Po ust. por.)

Srbi-Lužičani: Kdor pogleda na staro leto po noči skozi ključanico v cerkev, vidi vse óne ljudi, katerim boče umreti v novem letu. (Vekenst. 437.)

Štaj. Slovenci hodijo pa na *sv. večer* v ta namen gledat v hišo skozi središnje okno ali pa skozi okno od južne strani o polnočnem povzdigovanju. „Črtice“ 11 (3. razst.) in 14 (zdolaj). — Gledé **Malorusov** in **Moravcev** prim. „Letop.“ 1885. 171 (4. in 6. r.)

Rusi mlatijo na *staro leto* („na kanuně Novago goda“) stoječ v prednjem kotu *snop* ter dajó namlačeno zrnje dečkom,²⁾ sè slamo pa krmijo domačo živino ali pa obvezujejo sadno drevje. Afan. III. 744.

Čehi nimajo po Hanuševih besedah na *staro leto* („na Silvestra“) — razun tega, da nóvo leto ob dvanajstih, t. j. o polnoči med starim in nóvim letom pozdravljajo po sedanji evropsko-gosposki šegi z dobrodošlicami ter si vzajemno želé sreče³⁾ — nikakih drugih običajev. Pa to velja le o večjem delu meščanov;

¹⁾ Ker mečejo nekdaj po severnih krajih nemške deklice ‚brezpetnik‘ na sv. Miklavža dan (6. dec.), ponuja neki Brezimenovič v „D. Illustr. Ztg.“, 1885/86 na str. 181 to prisiljeno razlago, da je namreč Vodanov sin Vidar (katerega nameščuje zdaj sv. Miklavž), imel namesto kozarca... črevelj, iz katerega so ljudje po velikem potopu pili čudotvorno pit ter se prerodili („Trank der Wiedergeburt.“) Ostala je — veli — ‚brezpetniku‘ (vrženemu na sv. Miklavža dan) čarovna moč, da kaže zaljubljenim ljudem to, kar uže vemo. — Ne zdi se nam verjetno, da bi bilo iz *pitja* nastalo *metanje*...

²⁾ „Malčikam-posypalščikam.“

³⁾ **Nemci** so nekdanj celó streljali o tej ponočni dobi, ter pravili temu: „das Neujahr anschiessen.“ Prim. Han. „B. Kal.“ 60. — Zakaj, išči ondí, ali pa tu na str. 70 (10. razst.) in „Letop.“ 1885. 192 (r. 7.)

po vaseh (nekaterih) zlivajo pa še dandanes svinec („slivaji olovo“) na *staro leto* tako, kakor na *božični (sv.) večer* . . . z istim prerokovanjem. Prim. Han. „B. Kal.“ 67 in „Letop.“ 1885. 157—158. Poleg tega hodijo gledat tudi skozi luknjo („diro“) v vratih, pa če vidijo koga v hiši „brez glave“, t. j. če sedi za mizo tako, da mu se ne vidi glava, pravijo, da umre to leto. (Ronov itd. okoli Nimburka. Po ustn. por.) — *Svinec* zlivajo kakor na *sv. večer*, tako i na *staro leto* Čehi tudi v Klatovih, Klattau) . . . Nekod i Moravci. (Vélíki Ujezd pri Olomucu. Povedal g. Libiček, učitelj. ¹⁾

Tudi **Srbi** imajo (menda iz istega uzroka kakor Čehi) malo národnih običajev na *staro leto*, pa zato i malo vraž o njem. Miličević priobčuje v prvi svoji zbirki samo jedno, uže zastarelo: „pevanje prstenu“; gl. „Glasnik srps.“ 22. 127.

Znamenito je pa, da si prerokujejo **Srbi** v Stigu vreme za vse leto t. j. za vseh 12 mesecev novega leta „u oči *nove godine*“ (na *staro leto*) z 12 „ljuskami“ luka (čebule) . . . skoraj tako, kakor štaj. **Slovenci** na *božični večer* z 12 takimi „platiči“ (prim. „Letop.“ 1885. 169 ²⁾), „pa sutra na *ново leto* treba sve pregledati: u kojoj ljusci bude vlažno, onaj će mesec biti kišovit [deževen], ako letni, — a snežan, ako je zimni, a u kojoj bude suvo [suho], biće sušan mesec. Po veličini vlage, misli se o količini kiše ili snega.“ ³⁾ Znamenito je dalje, da v okrožju Užičkem „u oči malog Božića“ (na *staro leto*) „unose badnjake onako isto“ kao i u oči velikoga (t. j. na *božični večer*). Prim. „Glasnik srps.“ 37. 132 in „Letop. Mat. slov.“ 1885. 161 Uže lani na str. 158 (2. r.) povedali smo, da vlivajo v nekdanji **Srbski Vojvodini** olovo z Nemci vred — na svoje *staro leto*, t. j. „u oči nove godine“.

Pri štaj. **Slovencih** prinese na *starega leta večer* gospodinja „stalnik“ [božičnik], ki je bil na „sv. biljo“ [sv. večer], pečen, na mizo, ter poškropi najprej hišo, potem pa tudi hlev in vsa druga poslopja z blagoslovljeno vodo. Tudi na polje mora kdo iti škropiti, „da bi bil še tako velik sneg“. (Janko Vijanski priočil po „Glasniku“ 1859; str. 52 — brez dodanega uzroka. Prim. „Črtice“ 88.) Do malega také ovaršavajo to tudi v Rožu na Koroškem; božičnega kruha pa ne nosi gospodinja več na mizo. Zapis. K. P.

Tudi kranjski **Slovenci** kropé z blagoslovljeno vodo, pa tudi kadé z navadnim kadilom, kakor na božični večer po

¹⁾ Nemci na Češkem pravijo „staremu letu“ še zdaj „stari sv. večer“. (Schmalf. 85.)

²⁾ Čitaj pa ondi v 30. in 31. vr. namesto: „po 12 dnevih od sv. Lucije do božiča“ samo: na božični večer.

³⁾ Blizo tako vedežujejo i Čehi. Han „B. Kal.“ 37 — tudi Nemci na božični ali *sveti večer*; Serbi v gornji Lužici pa na *staro leto*. Prim. „Letop.“ 1885. 169 (zdol.) in 170.

hišah in po hlevih, nekod tudi po drugem poslopju. — Zdaj opravljajo to „po stari (pobožni) navadi“; a nekdam so s tém brez dvojbe preganjali iz prva ‚bése‘ (zle duhe), kesneje pa hudobne čarovnice, da ne bi mogli (mogle) naškoditi ni domači družini, niti domači živini.

Nóvo léto.

(Kako se ‚novo leto‘ zove v drugih jeziki slovanskih, glej malo dalje, na str. 83.)

Ni nam treba menda dokazovati, da stari Slovani (Slovenci) oziroma Slovani niso šteli lét po tako zvanem ‚solnčnem letu‘; smemo pa soditi po prestarjih vseslovanskih besedah (m. m.): *léto* in *zima*, da so naši pradedi delili léto iz prva samo na dva dela.¹⁾

Ker je pa beseda *léto* značila ter znači še dandanes uprav ‚poletje‘ (aestas, Sommer), zato se misli, da so stari Slovani začinjali léto s ‚poletjem‘.²⁾

Nam se to ne zdi verjetno. Premišljujoč in primerjajoč stare narodne navade in vere, vidimo, da so naši pradedi ovrševali o *božiču* (oziroma na badnik, sveti ali božični večer) mnogo in še več takih navad, ki jih ovršuje národ zdaj o *nóvem letu* (oziroma na ‚staro leto‘).

Po tém sodimo, da so stari (poganski) Slovani *nóvo leto* začinjali . . . o *božiču*, to je: o *zimskem solnčnem kresu*, ko počenja dan zopet rasti.³⁾

Našim mislim pritrjuje to, da se nekateri národni običaji *božični* ponavljajo o *nóvem letu* (dočim so nekateri običali pri poprejšnjem názvem letu: *božiču*, dasi niso v nikaki zvezi s tém krščanskim praznikom), in da zove večina národa srbskega *novo leto* še zdaj „*mali Božič*“.

Da so se pa nekateri izmed teh običajev pomikali od *božiča* do *sv. 3. kraljev*, zakrivil je nóvi koledar Gregorijev (1582); vendar pri tem ni „železne“ doslednosti, — kako je ni v vsi prirodi — kar je bilo z drugimi besedami povedano uže lani. Prim. na str. 164 (7. r.) in 165 (2. r.)

¹⁾ Isto velja tudi o starih Germanih . . . Prim. ‚D. Myth.‘ II. 629

²⁾ Glej ondi! Grimm primérja „leto“ st.-v.-n. besedi ‚lenzo‘ = n.-v.-n. ‚lenz‘; tako i Hanuš B. Kalend., pa po krivem; kajti stsl. je *лѣто* (*léto*), a ne: *лѣто* (*léto* = *lento*). — H. Ebel misli, da je staroslovenski besedi „léto“ v rodu tudi kelt. „lathe“ ali „lathie“ (dies, dan), rekši da i gršk. *ῥα* [hora] znači „Jahreszeit“ in „Stunde.“ Glej A. Kuhn u. A. Schleicher: „Beiträge zur vergleich. Sprachforschung itd.“ 1861. 130. Po Mikl. „Etym. Wrth.“ je stsl. *léto* istega korena kakor litv. *litas* (dež). — Prim: *zima*, sansk. *hima* (= zima in sneg); Fick: „Versuch“ 1868, zend pa *zim*, *zima*: zima in léto (Jahr). ondi in Fick II. 359.

³⁾ Prim. vendar tudi Hubadov spis v „Letop.“ 1878; str. 1.

Tako so se n. pr. neke národne navade in vere . . . pri Slovencih in drugih Slovanih morda po tujem vplivu . . . s časom od *božiča* ali *novoga leta* preselile k sv. *Andreju* (30. nov.), ali k sv. *Tomažu* (21. dec.), ali pa — sosebnó pri Čehoslovanih — k sv. *Filipu* in *Jakopu* (1. Maja)¹⁾.

Vrnimo se k *novemu letu*! Tudi *mlado leto* pravijo mu nekateri **Beli Kranjci** s **Hrvati** vred, ki pišejo po južnem narečju „ljetó“; **Srbi**: „mali Božić“ (pa tudi „nova godina“ in „novo leto“ celó v Srbiji²⁾); **Rusi**: „novy god“; **Čehy**: „nový rok“ ali „nové léto“ (Jungm.); **Poljaki**: „nowy rok“; g.-serb. (luž.) „nove léto“ . . . *Stsl.* (strus.) „rožďstvenny dnň hrista i boga našega“ in *rus.* „roždenie Hristovo“ = rojstvo Kristovo, izhaja oboje iz krščanske dobe.

Slovenske vraže: Kdor zgodaj vstane na novega leta dan, ta bo zgodaj vstajal vse leto; kdor pa vstane pozno, vstajal bo pozno vse leto. (Ljubljana. Povedal J. Bl. T.) Če dobiš pri kaki igri (n. pr. pri kartah), dobival boš vse leto. (Ondi isti).

Če na novo leto luči v cérkvi mirno goré, lepo in veličastno, — tedaj bo leto dobro, mirno in rodovitno; če pa goré slabo, — slabo viharno bo tudi leto. (Koborid na Goriškem. Zapisal g. A. Gaberšček, učitelj.)

Ako imaš na novo leto dolg, ne iznebiš se ga vse leto. — Če si dobil pri kakoršni koli igri, dobival boš vse leto.³⁾ — Če si na novega leta dan vesel, — vesel boš vse leto. (Ondi, zapis. isti.)

Kdor je na novo leto priden, óni bo priden vse leto; kdor pa zločest, ta bo zločest vse leto, — pravili so mi pokojna mati, ko sem bil še deček.⁴⁾

Ako srečaš na novega leta . . . „babo“, nesrečen boš vse leto. Koborid; isti.) —

Ako pride na „mlado leto“ *baba* prva v „hižo“, znači **hrvatskim Slovincem**, da se bodo v oni hiži dogajale vse leto nesreče. (Varaždin. M. Valj. „Glasn.“ 1859. I. str. 85.)

[Tudi pri **Poljaki**h tako. Deklice se bojé, da se ne bi mogle vdati, ako bi na novo leto stara žena prišla prva k njim v hišo. Zato naprosijo uže poprej kakega bratranca ali znanca, naj pride on za jutra rano v pohode. (Levov. Po ustn. por.) — Prim.

¹⁾ 1. maja je **Nemcem** tako zvaní „Walpurgistag“, a pred tem dnevom glasovita noč „Walpurgisnacht.“ (Walpurgis ni tedaj = Walburga: 25. febr.)

²⁾ Milićević. Glasn. srps. 37. (1873); 132. V Vukovem „rječn.“ (1852) čitaš namreč na str. 343 p. b. „малѣ Божѣи“ mali božić) še to opombo: „ново лето“ (novo ljetó) ist in Serbien unbekannt.“

³⁾ Prim. **češko**: Kdor ima na novo leto novcev („peníze“), bode jih imel vse leto. Ččm. 1853. 492. — Tudi **moravska**. (Po ustn. por.)

⁴⁾ Tudi pri **Čehih** in **Moravci**h „Jak se kdo v ten den chová, tak bude se chováti po celý rok.“ (Ondi in po ustn. por.)

češko: Vstoupí-li na nový rok do staveni (v poslopje) ponejprv dítě, panna (devica) nebo mladenec, přinese štěstí (srečo); ještě větší štěstí přinese — žid . . . , baba ale neštěstí. Ččm. 1853. 492. — [Tudi **moravska**. Po ustn. por.]

Slovenska: Kdor na novo leto pade, umrje še tisto leto. (Rož. na Koroškem Zapis. K. P.) Prim. „Črtice“ 87. — Tudi pri **Srbih-Lužičanih**. (Neues Lausitz. Magaz.“ 1843 III - IV. 332.)

Poljakom v Bielsku velja ta vera za „smrtno (tiho) nedeljo“. Kedar vržejo namreč „smrt“ (iz konopnine ali slame narejeno) v vodo ter odpojô navadno narodno pesmico, — potlej tekô domôv; *kdor pade na potu, umre še to leto*. („Letop.“ 1878, 3.)

Slovenska: Kdor pride na novo leto najhitreje od božje službe (sv. maše) domôv, tisti bode najhitrejši vse leto. (Žužem-perg, Kostel . . . Po ustn. por.)

Katero dete je bilo tepeno na novo leto, tepeno bode vse leto = vsaki dan. (Pri Kostelu.)

Srbska: „Na *Vasiljev dan* (*mali božič* ali *novu godinu*) narod pazi vrh svega, da mu se što ovi dan ne bi nepovoljnoga dogodilo u kući ili izvan kuće, zato što misli, *da će mu svo ona godina nepovoljna biti*.“ V. Vrčević. „Srbadija“ 1876; str. 13.

Kruha, soli (in še nekakih stvari) dajô kranjski **Slovenci** v Colnarjih pri Kostelu na *staro* (?) ali pa na *novo* (?) leto¹⁾ živini po stari navadi — brez znanega uzroka. — Hrvatski **Slovenci** (sosedje jim ónkraj Kolpe) okoli Skrada dajô ‚blagu‘ na *novoga leta* dan vjutro po košček ‚župnika‘ (božičnika), *zato da bođe vse leto zdravo*. (Po ustn. por.)

Pri **Jugoslovanih** na **Laškem** (v južni Italiji) je ta navada: Kakor smejo tri dni po božiču moški — stari in mladi — vsako [kmetsko] žensko, katero srečajo, udariti z dlanjo po hrbtu, govoreč: „danes so *mladenci*“,²⁾ isto tako vračajo na *novo leto* ženske moškim, ki tudi radi trpé take bolečine. — Je li to . . . golo (žensko) *povračilo* za (moško) *posojilo*, ali je temu „novoletnemu tepežkanju“ morebiti kakšna národna véra uzrok, — tega ne jemlje v misel J. Baudouin de Courtenay. [Ako se ‚udarci‘ smejo primerjati ‚poljubcem‘] spominja nas ta navada nekoliko neke ruske šege. O veliki noči smeš namreč poljubiti vsakega človeka, če rečeš pri tem: „Hristos voskres (Kristus je od smrti vstal). Prim. „Slovanský sborn.“ 1884, str. 20.

Med istimi **Jugoslovani** bil je nekđaj še ta običaj: Na *novo leto* o poldne hodile so ženske k studencu po vodo. Na polniviš vedra z vodo ter postavivši si jih mahom na glavo, šle

¹⁾ Moj svedok ni znal tega dne izvestno.

²⁾ „Innocenti“ = nedolžni [otroci], v Istri tudi „dan svetih mladenac“ = tepežni dan (pametva, šapavica . . .)

so popevajoč in plešoč na trato v vas (Dorfplatz). — Pred njimi korakal je možák brenkaje na kitaro' ali pa na tamborico (mandolino'), a poleg njega ženska žvenkljaje z bobničkoma (tamburelli'). — Ko so prišle ženske v vas, vstopili so se moški okoli njih v kolobar, a ženske so začele sredi njega plesati, držeč vedra zmérom na glavah in polivaje moškim obraz z vodo, zajemano iz vedra z mednim (bakrenim) korcem do zadnje kaplje. (Gl. ondi.)

Podoben je ta običaj nekoliko znanemu poljskemu „dyngusu“ ali „šmigusu . . .“, ki se overšáva na *velikonočni ponedeljek*, ter kanimo zato na drobno govoriti o njem v predelu o „veliki noči“.

V razjasnilo bodi pa povedano uže zdaj, da se nekateri Slovani o *novem letu* ali o kaki drugi dobi (ki nameščuje morða poprejšnje *národno* ali pa *prírodno novo leto*), polivajo z vodo, ali se pa celó o *božiču* t. j. o poprejšnjem *novem letu* tudi kópljejo v njej pod milim nebom (prim. „Letop.“ 1885. 164; 7. r.); — to jim je ostalo od starodavne vere indoevropske. Očiščevali so se namreč nekđaj pogani sè samo vodo ‚malih‘ in ‚velikih‘ grehov.

Stari Indijanci opravljali so ta posel t. j. očiščevali se iz prvine samo „malih grehov“ v posvečenih tekočih vodah (rekah) ali pa tudi v stoječih vodah (ribnikih) pod milim nebom, obračaje se z obličjem proti solncu. (Chr. Kuffner. Spazierg. in Labyrinth d. Gesch.“ Wien, 1824. I. 48.)

Raztegnila se je pa čiste vode moč s časom — na vse grehe. V Birmi (na skrajnem polotoku indijanskem) polivajo se in brizgajo poganski prebivalci, moški in ženske, o svojem *novem letu* (aprila meseca) še dandanes zjutraj zarana iz hiš in po cestah iz lončičkov in brizgelj — štiri dni zapored z vodo, kateri se pa dodaje zdaj tudi kake dišave, kakor i po nekaterih deželah v južni Ameriki).

Da se godí to res zarad očiščevanja ‚starih grehov‘, vidi se po tem, ker prinašajo rečeni pogani na novo leto tudi svojim duhovnikom vode v vrčih ter jih prosijo, „da bi jim odpustili vse grehe, v starem letu storjene“, — da bi mogli tedaj prositelji novo leto začeti — povse ‚očiščeni‘ t. j. brez greha. („Buch f. Alle“, Stuttgart. 1882, str. 15.)

‚Kolobar‘ okoli kropečih žensk značil je *Jugoslovanom* na *Laškem* o novoletni dobi morebiti mlado ali pomlajeno solnce. Skazovali so namreč stari Slovani solncu največjo čast iz početka o *božiču* (prvotnem nóvem letu) in o *kresu*, njihovih največjih národnih svetkih. Prim. „Letop.“ 1885. 156.

Poljske deklinae (kmetske) vtikajo si nekoč na *novega leta* dan za pečo na glavi vejic cvetoče *višnje* („galažki rozkwit-tėj wišniny“). Tako napravljene hodijo v cerkev k dopoldnevni službi božji.

V ta namen devajo namreč vejice uže poprej v steklenico z vodo napolnjeno. Kateri se vejice do *novega leta* razcvetó, o tisti mislijo tovarišice, da je še devica. — Kielce. O. Kolb. „Lud“ XVIII. (1885). 1. del; 43.

Ceške deklinae devajo *višnjevih* ali pa *črešnjevih* vejic uže na sv. Barbare dan (4. dec.) v kako posodo vode na gorak kraj, da se po marljivem prilivanju razcvetó na sv. večer o polnoči. Takih vejic zatikajo si za nedrec, da bi privabile ž njih čudotvorno močjo k sebi mladeniča, katerega ljubijo skrivaj. (Han. „B. kal.“ 227.)

Tudi med **Nemci** — celó na Dunaju med priprostimi ljudmi — nahaja se ta vraža, da vtikajo deklíči i. dr. take vejice ali šibice, odrezane o sv. Barbari, (ali pa uže o sv. Andreju: 30. nov.) z dolenjim koncem v vodo ter jih devajo v hiši na gorak kraj (blizu pečí ali v kuhinjo itd.), da jim poženo ali se razcvetó do sv. večera; samo da si razkladajo ta prirodni pojav povsod drugače. Prim. tudi W. I. 53 (82) in Reinsb.-Düringsf. 527.

Po dolnji in gorenji Avstriji bavijo se s takim vedeževanjem tudi zakonski ljudje, ki jim napoveduje ta nenavadni prizor o božični dobi — „srečo pri hiši“ (za prihodnje leto). Znana je ta vraža tudi Nemcem po Ogrskem: okoli Šóprona (Oedenburg) itd. (Po ustn. por.)

Ruskim „dėvicam“ prerokuje vdajo (možitev) petelin mahom po polnoči med *starim* in *novim* letom. Uže na staro leto zbira se po stari narodni navadi vsa družina ruskega kmeta na vesel praznik.

Domače nevdane hčere povabijo tudi več prijateljic. Čim odbije pol noči ter se začinja *novo leto*, vstopijo se vse deklice v kolobar, postavijo na sredo domačega petelina ter sučejo v jedno mér v okrog, dokler se na pol ne omami. Tedaj dene vsaka deklica pred-se na tla kupec drobtin, zrnja, sesėkanega mesa itd. S katerega kupca začne petelin zobati najprej, óna deklica se vda ‚gotovo‘ še tisto leto. („Buch f. Alle.“ Stuttg. 1881; str. 583.)

Drugačen náčin takega vedeževanja (s *kuro* ali pa *petelinom*) i. dr. priobčuje nam prof. I. Snėgirev v „Sborniku običajev rusk. národa“ Prim. „Slovanský Sborn.“ 1885; str. 50.¹⁾

¹⁾ Po onih besedah sodimo, da obavljajo Rusi tako vedeževanje (z národnimi igrami vred) vse h 12 svojih „svetih večerov“ ali „svetkov.“ Prim. tudi pri Saharovu II. 2—3. — Vendar utegne imeti prvi „sv. večer“ (božični), oziroma večer ali noč pred „novim letom“ . . . kolikor toliko prednosti pred drugimi.

Žitno zrnje, ki ga po vsem **ruskem** cesarstvu na *novo leto* zarana dečki („malčiki-posypalščiki“ (gl. str. 80; op. 2) trosijo po izbah iz mešička ali pa rokavice, — pobirajo domači skrbno po tleh, hranijo do pomladi ter mešajo pri setvi tako zvane jarine (Sommerfrucht) z drugim semenom. Kedar poberó raztrošeno zrnje, ngibljejo po vsake vrste množini, katero žito bode bolje ali slabje rodilo bodoče leto. Včasih dajó tega zrnja kuram, in po njih zobjanju („klěvu“) prerokujejo, kako bodo rodile „njive“ (polja). Prim. Afan. III. 746.

Ko jemlje **ruska** gospodinja na *novo leto* kašo“ (nalašč kuhano) iz peči, gleda, je li lonec („goršok“) poln, in je li se kaša skuhala lepo. Ako je bela ali če skipí¹⁾, to znači glad in vsakotere nadloge; ako je pa rdeča („krasnaja“) ter navrela loncu ravno do roba, znači obilje in srečo. (Saharov II. 2—3; pri Afan. III. 747.)

Pri **Bolgarih** hodijo na *novo leto* z jutraj rano od hiše do hiše z nešpljevimi²⁾ mladikami in tepežkajo ž njimi gospodarja, želeč mu veselega novega leta, lepih (rdečih) jabolk na vrtu, obilo grozdja v vinogradu itd. — Afanasjev tolmači to II. 391 tako: „da pošlet tebě bog-gromovník³⁾ v grjăduščem godu⁴⁾ vsjako(je) plodorodie i dovoljstvo.“ Pri tem se oslanja Afan. na (rusko) obredno pesem (I. 283—4), ki veli, da hodi na novo leto sam *Ilija gromoviti*, potresa vejevje ter dela rodovitnost (potrjâsaet pleteju i tvorit urožaj⁴⁾). — —

Pri macedonskih **Bolgarih** dragajo dečki, s protjem, sabo prinesenim v peč — v ogenj, govoreč: „Surava božo“ (novo leto = božanstvo), „daj toliko piščancev, dece in jagnjet [kolikor isker]. „Moskovsk. Gazeta“ 1866. ‚stat.‘ Karavelova; pri Afan. II. 391.

Rusini posipavajo se nekod še na svojega novega leta dan sê žitom (Getreide), govoreč:

„Sij sjâ (sej se),

„Rody sjâ (rôdi)

„žyto i pšenica (rž in pšenica),

„Horoh i sočyvica (grah in ‚leča‘) itd.

(Wasylkowce v vzhodni Galiciji pri Husiatynu, 2 uri od ruske meje. Po ust. por.)

Nekod dodajajo še te besede:

„Za pjecom . . . mali dity“,

t. j. za pečjo naj se rodé [„naj rodjât sjâ“] mala deca. (Prim. Sžujski ‚Polen u. Ruthenen‘. 36.)

¹⁾ „Eslí kaša budet bělaja ili vylězet iz gorška,“ to predvščajet golod i vsjakija bėdy. . .“

²⁾ Nešplja (r. „kizilj“, mespius, Mispel).

³⁾ Iz prva Perun, a zdaj sv Ilija (Elija).

⁴⁾ To je: v bodočem letu (ki se uprav začinja); prim stsl. „grędăšta“ (= nsl. gredoč: veniens *ali* futurus. Mikl lex. 148 p. b. **ГРѢЩИ** (gręsti, grędă: grem.).

Tako posipavanje sè žitom znači tedaj rodovitnost: naj rodi žito, ter se zaraja (plodí) človeški rod!

Serbi-Lužičani pravijo: „Ako gredó ‚mladi dečáki‘ in dekleta óno noč pred *novim letom* na kako razpotje ter se razidejo od tam na več strani, lahko jim je zvedeti, s kom se bode kdo izmed njih poročal. Dečák in dekleta, katera se namreč srečata po nevedoma, bodeta potlej mož pa žena. (Veckenst. 438.)

Drugi náčin njihov podoben je nekoliko **ruskemu** „s petelinom“, ki ga pa nameščuje . . . racman. Temu zavežejo deklice ob istem času oči, postavijo ga na sredo izbe ter plešejo okoli njega, dokler se zavrtévi nekoliko krat — ne ustavijo. Ona deklica, kateri se po tem približa ta „slepa miš“ t. j. racman, vdá se pred letom. (Ondi.)

Na **Laškem (Talijanskem)** vstajajo nekod na novo leto ženske t. j. žene in deklice laške uže pred solncem ter hité, dokler solnce vzhaja, z vrči na glavah po „nove vode“ k domačemu studentu (ki ga nališpajo mladeniči uže na starega leta, večer ter zakurijo pri njem po več kresov, „mächtige Feuer“). Za to vodo morajo pa ženske mladenčém podariti kaj malega: peke, jabolk, orehov itd. — Sveta je bila voda studenčnica uže „starim“; malo da ni predrzni Nero skupil, ker je bil drznil kópati se nekđaj v studencu ali izvirku. (Woldemar Kaden: „Skizzen u. Kulturbilder aus Italien. Jena. 1882.) Nekod nosijo siromaki „nove vode“ bogatinom v hišo; tedaj se pripisuje na Laškem novoletni vodi, o solnčnem izhodu zajeti, posebna moč.

Novogrška. Kedar se vrnejo ljudje na novo leto¹⁾ od rane službe božje, pečejo gospodinje povitico („pito“) ter zapečejo v njo kakšen novc. Kedar se prinese na mizo pečena, obrne gospodar podstavljeno ji ploščo trikrat okoli; potlej razreže pito na kose. *Kdor najde pri obedu novc v svojem kosu, óni bode srečen to leto.* (Macedonija, Kandija. Po ustn. por.)

Gledé na našo trditev o ropotanju in *trkanju na vrata* o velikih ali imenitnih praznikih (na str. 71.), vredno je vedeti i to, da trkajo po istih ustnih poročilih še dandanes novogrški dečki (koledniki) na novo leto — hodéc uže vjutro rano od hiše do hiše — s palicami na vrata, pojoč nekako koledniško pesem o sv. Vasilju²⁾.

Mnogo bolj nego pri Slovincih *častitajo* ali „voščijo“ si pri drugih narodih o *novem letu* ne samo gospóda, ampak

¹⁾ Tudi Novogrki pravijo, kakor njihovi vérski sledniki Rusi, svojemu novemu letu po domače: „sv. Vasilij“ (Άγιος Βασίλειος čit. novogrški: agios Vasilis; po knjigi pa Βασίλειος; izr. Vasileios; kajti ngrški Β (β) je kakor cirilski В = V).

²⁾ Začenja se s temi besedami: „Βασίλει, ἔπου ἑορτασά“ (čit. Vasili, opu éreže), to je: V. od kod[ar] prihajaš itd.

tudi priprosti ljudje t. j. človek želi človeku sreče, in to ne le na tihem, nego i „na besede“ (ali pa „pismeno“).

Ta navada izhaja iz one dobe, ko je mislil priprost človek (pogan), da se to, česar kdo *živo zaželi* — zlasti o kakem posebnem času, n. pr. kedar se *odpira nebo* — zgodi tudi resnično. Gledé na omenjene in druge pripovedke, mora se pa želja vselej tudi izreči t. j. povedati „na besede“; kajti živo izrečeni *besedi* ali *želji* — bodi si dobri ali pa zli — pripisovala se je nekdaž ter se pripisuje še o sédobi „posebna moč“. (Na drobno o tém o svojem času na svojem mestu.)

Vredno je spomina, da se je ta „lepa šega“ ohranila bolj med gospódo in meščani nego med priprostimi ljudmi ali kmeti, dočim se drži praznovrje sploh bolj kmeta nego gospóda. Vendar se živo ovršava še med priprostimi Nemci (celó med njihovo družino) na Češkem. Gl. Reinsb.-Düringsf. 3—4. Pojemlje pa v novi dobi povsod med „véliko gospodo“ in mladim zárodom.¹⁾

Navzeli so se menda te „priljubljene navade“ **Slovani z Germani** vred od starih **Rimljanov**, ki so — kakor v Rimu, tako brez dvojbe i po vseh podvrženih si deželah — v spomin nekdanje „zlate (presrečne) dobe“ Saturnove praznovali prevesela svoja „Saturnalia“ — iz prva po 1 dan (17. dec.), potlej po 3, naposled pa celó po 7 dni (ol 17. do neuštet. 24. dec.), tedaj do našega badnika. Prvi dan (oziroma prve dni) gostili in darovali so Rimljani svoje sužnike; zadnje dni pošiljali so si pa različnih daril²⁾ vzajemno, ter se pozdravljali z besedami: „I-o Saturnalia! bona Saturnalia!“

Primérjaj tem besedam naš novoletni pozdrav: „veselo (srečno) novo leto!“ — Kakor je namreč več drugih starih običajev od božične dobe t. j. od prvotnega nóvega leta potegnilo za sedanjim nóvim letom, — tako i ta. **Poljaki** pravijo zdaj vsakemu *novoletnemu* darilu naravnost: „koleđa“ t. j. tako, kakor *božično-novoletni* pesmi. V staroslovenščini (oziroma v stari ruščini) ni rabila ta beseda še za pomèn kakega darila. **Čehom** znači „koleđa“ božični ali pa novoletni dar, a zlasti dar kolednikom (Jungm.).

Darila, se dajó zdaj tudi o novem letu zopet bolj po mestih nego po „kmetih“. Na Francoskem darujejo se odrasli, zlasli gospoda še o božiču (na badnik), po navadi pa stopram o

¹⁾ Gledé Poljakov čitaj O. Kolb. „Lud.“ IX. cz. 1 str. 116.

²⁾ „Sigillaria“ (podobice voščene, lončene i. dr). Po Marcijalovih besedah darovali so se pa Rimljani o tej priliki tudi z voščeniimi svečicami.“ — Razlaga se to tako, da so se veselí spominjali prerrojene luči t. j. novorojenega solnca, kakor drugi Indoevropei o zimskem solnčnem kresu, prižigaje luči, [oziroma paleč božične panje.] Prim. L. Preller: „Röm. Mythol. II³. 17. Niso li s temi „voščeniimi svečicami“ v kaki zvezi óne „voščene kitičice“, ki so jih **slovenski** koledniki po **Kranjskem** obešali nekdaž na svojo zastavo? Gl. na str. 74; r. 6,

nóvem letu. — **Nemci** se darujejo še dan današnji „o božiču“ (na sveti večer); otrokom in celó odraslim pa pravijo zdaj, da jim je prinesel to *Božič* („Christkindl“). — Tudi Fr. Ellguth misli, da je to pokristijanjena „Saturnovska šega“. („D. Illustr. Ztg.“ 1885—86, str. 374.)

Naši šegi, da se deva o božiču na mizo „božičnik“ z drugimi božičnimi kruhi vred, pripada pa po naših mislih bolj ta razlaga: Predno so bili še prišli „3 kralji“ iz jutrove dežele novorojenega kralja (Krista) v Betlehem darovat sè zlatom, kadilom in miro, darovali so Judje, Grki in Rimljani vsako dete po porodu. — „Božičnik“ (a na njem več domačih živalic, testenih namesto živih) itd. darujemo tedaj ponevedoma ‚Božiču‘ t. j. novorojenemu sinu božjemu. To, da devajo nekod ob isti priliki na mizo tudi različnega ali vsaj najboljšega žita t. j. pšenice, in da postavljajo nekod vsaj po jeden ‚žiten snop‘ v kot, ter se vtika celó jarem pod mizo, — to utegne biti pa vendar v nekaki zvezi s prvotno staro-italsko vero, da je bil Saturn zlasti ‚bog setvam‘ oziroma ‚vsemu ratarstvu ali poljedelstvu.“¹⁾

Tudi **Novogrk** si častitajo, ter se darujejo o novem letu. Čim odbije na staro leto ura polnoči, ugasé v sobi luč (vse luči) v znak, da je minilo staro leto; potém jih pa zopet prižgó v znak, da se začénja *novo leto*, ter si želé vzajemno sreče, zdravja itd. — povse tako, kakor se to godí n. pr. v večjih družtvih na **Dunaju**. Drugi dan vjutró prihajajo pa v hišo častitat rodbeniki in prijatelji, ki prinašajo sabo tudi daril. (Kandija. Po ustn. poročilu.)

Pri **Rusih** vrší se očitno *cerkveno častitanje* ne samo cesarju in njegovi rodini, nego i vsemu ruskemu narodu: „mnogaja léta“ (takó vsaj v Moskvi) *prvo nedeljo velikega posta* („Letop.“ 1877. II. d. 148—149.) po naših mislih zato, ker se je začénjalo Rusom nekđaj *novo leto* početkom *marca* meseca, a ta nedelja biva često prve dni marca meseca po starem računu.

Med štaj. **Slovenci** darujejo pa o novem letu deklina vodi kakov penéz ali pa rdeče jabolko pred solncem, zato da bi dala ‚voda‘ vsaki moža. Prim. „Črtica“ 88; nekod pa le óni „dekli“, katera za rana prej pride ter vrže v studenec jabolko, v katero je vtaknen rožmarin. Ondi 87.

Po različnih znamenjih prerokuje se *vreme za novo leto*.

Največ takih ‚praznih ver‘ nahajamo v **češkem** kraljestvu.

Čehi pravijo: „Je-li na nový rok hezky (lepo), jsou pak pěkně žně“ (lepa žetev). Ččm. 1855; str. 182. — „Na nový rok obzvláště napínají pozornost, protože povětrnost (vreme) to ho dne ukazuje na srpen (avgust); jestli jen tolik slunce zasvítlí, co by

¹⁾ Saturnus (tudi „Saeturnus“) izvaja se ‚a satu‘ ali ‚a sationibus.‘ Prel-ler: Róm. Myth. 409¹; ‚a satu sive satione frugum.‘ Dr. K. E. Georges.

vozka (voznik) bičem mrsknul (udaril), jest již dobře, srpen bude totiž (namreč) jasný a žně pohodlné (žetev ugodna) . . . Ondi str. 185.

Znani „Fest-Kalend. aus Böhm.“ l. 1864. priobčuje na 8. str. praznovérsko prerokovanje, kakovi bódo *letni časi*, in kaj bode rodilo ali pa ne, ako je *ново leto* v nedeljo, — v ponedeljek, — v torek, — v sredo, — v četrtek, — v petek — ali pa v soboto. Vendar ondi ni povedano izrecno, so li vse te „prazne vere“ češke ali nemške ali pa občne.

S češko, malo poprej navedeno, strinja se nekoliko tudi ta, (menda) **nemška**: „Morgenröthe am Neujahrstage stellt Krieg in Aussicht, Sonnenschein aber lässt einen schönen August, viel Fische und eine ergiebige Ernte hoffen. (Ondi.)

Beli Kranjci načénjajo nekod na *ново leto* „novoletnico“ t. j. hleb belega kruha, ki je bil na mizi poleg „božičnika“ uže na badnik, a namenjen za nóvo leto. Tako je bivalo za mojih mladih lét vsaj v Rosavnicah (blizu Metlike), pa tudi v domači hiši, zato ker mi je bila mati Rosavničanka.

Koroški Slovenci (v Rožu) snejo na novo leto „drugi hleb“ kruha izmed treh hlebov, ki jih postavijo tudi uže na sv. večer na mizo. Prinesejo namreč na sv. večer tri hlebe kruha na mizo in zraven še enega iz slabše moke. Prve tri postavijo v „trikot“; sred pa „sv. martro“ (križ) in eno „kandelo“ (svečo). *To blagoslovi po noči Bog. Prvi hleb se sne na sv. dan, drugi na novo leto, — tretji pa na „pernaht“* (sv. 3 kralje). Slabšega kruha, ki je ležal „zvanaj trikota“, pa dobi na sv. dan vsako živinče košček. Tako zvani „mižnjak“, ržen kruh, o božiču samo za **božič** pečen in s „kocami nabulan“ (mit Klötzen gefüllt¹⁾), je pa spomin na óno kamenje, s katerim so sv. Štefana kamenali. Če sne kdo na **božični dan** sedem „mižnjakov“, postane tako močen, „da lahko konja obrne“. (Zapisal K. Pečnik.) Gledé štaj **Slovencev** in njihovega „stalnika“ („močnega kruha“ ali „pomožnjeka“) prim. v predelu „o sv. 3 kraljih“.

Nemci (po *dolenji Avstriji*, sósébnó *Dunajčani*) pravijo: „Na novo leto jej človek *svinjski rílec*, — pa bode imel srečo vse leto.“ Ta uzrok pa ni znan več vsem, nego samo pojedinim; mnogi delajo tako samo . . . po stari navadi. (Priobčil star Dunajčan l. 1884.) Prvotni uzrok strinja se pa vendar s *tirolskim* glede vživanje „svinjske glave“ . . . o božiču. Gl. na str. 63.

Da bodo častiti čitatelji sodili lahko sami, zakaj *novoletni* običaji z narodnimi verami (vražami) vred prehajajo od dobe do dobe, podajemo jim tu po Grotefendu in drugih virih pregled, o

¹⁾ Švabi pravijo takemu kruhu „Hutzelbrot“ (W. II. 64. = krljak; kajti „Hutzel“ = krlj; „huteln“ = rezljati, rezati na krlje. Gl. Cig.-Vodn. p. b. „Huzel“ in „huzeln“.

kako različnih dobah se je (uradno) leto začénjalo pri evropskih narodih še v srednjem veku, in to:

1. januarja meseca po rimskem Julijevem (Cezarjevem) koledarju (uvedenem 46 let pred Kr. r.). Pa uže zgodaj začela se je zlasti krščanska duhovščina braniti tega letnega začetka zbog razuzdanih veselíc Saturnovskih („Saturnalia“), ki so jih, pomnožene z Bakovskimi veselícami¹⁾, s časom ovršavali s pogani vred tudi kristijani 1. januarja . . . po imenu: *koleda* („Kalendae“); kajti razuzdane veselice poganske, popisane tù v predelu o „koledi“ (str. 68.—69) podobne so poznejšim t. j. pomnoženim „Saturnalijam“ tako, kakor jajce jajcu.

Da bi se zatrlé poganske „Saturnalije“, solnčnega boga rojstveni dan, zapovedal je rimski papež Julijan stoprav malo pred smrtjo († 352), da se ima ta slavnost namestiti s praznikom rojstva Kristovega, rekši „solnca krščanskega“, 25. dec. meseca. Leta 354 nahaja se ta dan (božič) prvič v zapisku krščanskih praznikov.

V cerkvenih stvaréh in v javnih pismih izpodrinila sta Julijevo novo leto potlej res **božič** (25. dec.) in **Marije oznanjenje** („ognjenica“: **25. marca**); stoprav v prvi polovici 16. veka obveljalo je zopet sedanje novo leto. — Najdalje t. j. še v prvi polovici 16. veka držali so se **božíóa** kot prvotnega letnega početka Nemci po ónih krajih, po katerih so nekđaj prebivali Sloi v ani: na Braniborskem (Brandenburg), v Šleziji in v Vratislav- (Breslau).

Tudi **Čehi** počénjali so svoje leto — vsaj v srednjem veku vsakako okoli l. 1376 — o **božiču**. Prim. Hanuš. „B. kal.“ 6.

1. marca meseca začénjali so stari Rimljani leto še pred Cezarjevo dobo. Ta letni začetek, ki je bil v navadi pri starih Frankih (Du Cange 1845. IV. 963), vzprejeli so tudi kristijani uže v petem veku. Še v osmem veku držali so se ga Francozi, potlej pa začénjali leto **1. aprila**²⁾, dokler jim ni prepovedal (l. 1564) Karol IX.

Tudi v starših letopisih **ruskih** nahaja se začetek **marca** meseca kot letni začetek; stoprav kesneje (v 14. veku) začénjali so **Rusi** leta šteti od **1. septembra** ter jih šteli tako³⁾ do-

¹⁾ L. Preller: „Röm“ Mythol.“ 1. izd. str. 415.

²⁾ Posnemaje menda stare Grke, ki so pomladni praznik ali „prirodno novo leto“ t. j. velike meščanske „Dionizije“ (= Bacchanalia,“ kajti Dionysos = Bacchus) ovršaváli po našem računu početkom **aprila** meseca. (J. Minckovitz „Illustr. Taschenwörtb der Mythol. aller Völker.“ Leipz. 1878. 89.) Prim. tudi L. Preller: „Griech. Mythol. I. 419¹ ali 529²“ s tem, da je grški (at.) mesec *Ἐλαφηβολίων* (elafebolión) obsegal drugo polovico marca in prvo aprila meseca. K. Schenkl: „Griech.-d. Wörtb.“

³⁾ Računajoč z Novogrki vred leta „od stvarjenja sveta“. (Adauctus Voigt: „Gel. Gsft. in Böhm“ 1777. 3. Bd. 99.)

kler ni bil uveden Julijev koledar, zdaj „stari koledar“ imenovan. (H. Grotefend 1872. 26.)

Moti se tedaj Reinsb.-Düringsf. („Fest-Kalend.“ 1864 na „VII.“ str.), misleč, da so **Rusi** iz prvine („ursprünglich“) začeli svoje leto septembra meseca, a ž njimi vred morda i **Cehi**.

Začénjalo se je leto **Nemcem** v srednjem veku tudi o *re-
liki noči*, — dasi je ta svetek premičen.

Pa tudi židovsko (judovsko) novo leto je po našem računu premično: kajti zdaj je koncem (včasih tudi v prvi polovici) **sep-
tembra**, zdaj početkom t. j. prve dni **oktobra** meseca.

Bodi o tej priliki povedano še to, da je papeža Gregorija XIII. popravljeni koledar, zato „Gregorijev“ ali „novi koledar“ zvan, po katerem se ovršava novo leto tudi **1. januarja**, pa osédobi uže 12 dni poprej nego po „starem“ (Julijevem) koledarju,* — obveljal po talijanskih, španskih in drugih katol. deželah še istega leta (1582), ko je bil razglašen, — na Češkem pa stoprav l. 1584. („Festkal.“ 1864; str. XIV.¹⁾

Staroverci: Bolgari, Rusi, Malorusi (tudi „uniati“ ali zjedinjenci: „Rusini“), Srbi (tudi zjedinjenci), Grki, Romunci . . . imajo tedaj **novo leto** po našem računu ali koledarju stoprav **13. januarja**, a **božič** praznujejo stoprav o naših **sv. 3 kraljih**.

Sv. 3 kralji.

Da se o sv. treh kraljih (6. januarja) praznuje 1. spomin, kako se je zvezda prikazala 3 „modrim“ . . . ; 2. pa tudi krščevanje Gospodovo, — kažejo nam različna slovanska imena temu svetku: *sosl.* bogojavljenije, *bolg.* in *rus.* bogojavljenje Gospodne (*rus.* tudi „krešćenje“: theophania), *srb.* „bogojavljenije“ (= epiphania domini); *hrv.* „sveta tri kralja“ (vodokršće); č. „den sviček“ ali „sv. tři kraljův“; p. „Trzėj-króle; *kor.-slovenski* (v Rožu sploh): „pernahti“ (K. Pečnik); tako: „pernahti“ tudi *rezi-
janski* (Baud. de Court.: „Rezuj. Katihiz. 1875. 39²⁾).

Jako imeniten je ta dan tudi v bajeslovju. Ker so pa — kar uže vemo — stari Sloveni oziroma Slovani *dan* računali od *večera* do *večera*, zato nam treba uvaževati tudi „navečerje“ ali večer pred tem dnevom z *nočjo* vred, ki je znamenita tudi zato, ker se to noč pri mnogih Slovanih končuje sloveča (dva-

¹⁾ V 18. veku vzprejeli so ta (Gregorijev) koledar celó protestanti.

²⁾ V srednjem veku zval se je pri Nemcih sv. treh kraljev praznik „gi-perahta naht“ t. j. svetla noč (leuchtende Nacht) ali pa „perhtnacht“ [iz tega slov. „pernahti“], tudi „berhtac“, „perhtac“ ali „perchtentag“ (uprav: Perhtin dan, po nekdanji boginji Perti), kakor ga zovejo nekod po Bavorskem in Avstrijskem še dandanes. „Oesterr. Tour. Ztg.“ 1886; str. 53.) Prim. tudi Grim., (W. II. 67) Lexer: „Mhd. Wtb.“

najstidnevna) koleda, a pri Germanih tako zvane „dvanajstere noči“ (= rus. „sveti večeri“). Prim. „Letop.“ 1885, str. 150—155.

Čas od **božiča** do sv. **3 kraljev** posvečuje se pri [nekaterih] **Slovencih** tako, da ne vprezajo te dni nikakor svoje živine. (Fr. Hub. pri Šum. 68).

To velja tudi o **Bolgarih** v južni Ogrski. (G. Czirbus 1884. 374).

Kakor na *božični* in *starega leta* večer, takó kadé mnogi kranjski **Slovenci** z navadnim kadihom¹⁾ in kropé (z blagoslovljeno vodo) tudi *zvečer pred sv. 3 kralji* — isto tako „po stari (pobožni) navadi“ brez znanega jim zdaj uzroka išči ga na str. 81; (5. r.); prim. tudi 1885. 171 3. op. in 176.

Po mnogih krajih, zlasti po vaseh (pa tudi po manjših mestih) opravlja to opravilo po navadi gospodar sam s kakim pomočnikom, ki mu pomaga „kaditi“. Nekod se je pa opustilo kropljenje uže povse — vsaj v pojedinih hišah, in samo še kadé.

Tudi pri **Čehih** opravlja gospodar sam stare posvečene obrede („posvátne obrady“). Nekdaj so Čehi to noč svetili sv. 3. kraljem; od tod jim ime: „den svčček“ = „sv. tři králův“. Taka navada bila je do l. 1543. tudi na Pomoranskem, in to na otoku Uznojmu (Usedom), kder so živeli nekđaj Slovani. Zbog praznoverja, ki ga je prouzročoval ta stari običaj v praznih „bučah“, zatrl ga je vojvoda Filipšen. (Hanuš: „B. kal.“ 64—65.)

V severni **Belgiji** prižigajo še dandanes zvečer pred sv. 3 kralji pred hišnimi vrati po tri luči, zato da ne bi mogli v stanišče zli duhi, in da bi ga branili sv. 3 kralji. (Reinsb.-Düringesf. 17.)

Po vseh **slovenskih** krajih — četudi ne več v vsaki hiši, je še stara pobožna navada, da pišejo²⁾ uže zvečer pred sv. 3 kralji na *notranjo* stran „hišnih vrat“ njihova imena (samo s početnicami) in letnico s križi navmes; n. pr.: 18 + G. + M. + B. + 86.³⁾ Ta napis ostaja pri **Slovencih** (kakor pri **Čehih** in **Poljaki**) po navadi do drugega leta.⁴⁾ (Prim. tudi „Črtice“ 73.)

¹⁾ Nekateri *samo* na *božični* večer, in to siromašni ljudje s posvečenimi „mačicami“ in ónimi (suhimi) cveticami ali „ročami“, ki so jih nosili na *Telovo* poprejšnjega leta za sv. rešnjim Telesom, misleč, da so zato posvečene. (Poljanska dolina pri Loki. Po ustn. por.) Nekod devajo na ogenj namesto kadila ali s kadihom vred tudi *krušnih* drobtin. (Pri Kranju. Po ustn. por.) Prim. 1885. 176—178.

²⁾ Po Kranjskem . . . z navadno t. j. neposvečeno kredo.

³⁾ Koroški Slovenci v Rožu pa v narečju takó in po tej vrsti: + M. + B. + H. + t. j. „Mölschar, Bovtzšar, Hašpar“. (Zapisał K. Pečnik.)

⁴⁾ Za mojih mladih nog hodil je v Metliki še stari učitelj pisat tako na vrata; po njegovi smrti opravljal je pa to v vsaki hiši gospodar sam, ali kdor je znal pisati pri hiši. — V novi dobi piše 3 kralje cerkvenik Metliški, in to od Št. Janža po kmetih (po vseh hišah), dan pred 3 kralji pa po vseh Metliških hišah od jutra, a dalje popoldne (Zapis. brat Anton).

Dasi ne misli zdaj pri nas živa duša na kako vražo (na kako bajilo hiši na obrambo) pri tém, pa so mislili brez dvojbe naši predniki; kajti slovanski, (zdaj uže jako ponemčeni) **Kašubi** na Pomoranskem (Pommern) in **ruski** kmetje pravijo izréno, da pišejo križe na vsa vrata in vrática zato, da jim ne pridejo v hišo zli duhi, izgnani tega dne iz posvečenih vód. „B. Kal.“ 66. (Znano je, da posvečujejo ali blagoslavljujejo **Rusi** in vsi **pravoslavni** 6. (18.) januarja vodo praznično po rekah, potokih in jezernih; ako je zamrznena, prebijó led.¹⁾

Tako in ob isti dobi kakor Slovenci pišejo „sv. 3 kralje“ (s križi navmes in z letnico poleg... ali pa spodaj) po navadi na znotranjo stran hišnih vrat tudi **Čehi**, **Moravci** in **Slovaki**, — pa vsi s *posvečeno* kredo (Mlada Boleslava, Ronov, Supí hora, Polička itd. itd. na Češkem; Velehrad, Trebič itd. na Moravskem); a Slovaki (kotlarji Trenčinski) opravljajo ta pobožni posel sem pa tam celó po češkem kraljestvu, popevajoč „trikráljevsko“ od hiše do hiše, (da dobé kaj na dar). Sicer si pa „pisévajo“ češki gospodarji „sv. 3 kralje“ sami, in to po vélikih hišah na vsa vrata in vratica: na vélika vrata *od zunaj* in *od znotraj*, na druga vrata ali duri (dveri) pa od *zunaj* ali pa od *znotraj*, kakor se nameri gospodarju hodečemu od vrat do vrat. (Po ustn. por. iz južne Češke, iz velike slovanske hiše.)

O tej priliki **češki** gospodar po vsi hiši, tudi v hlevu, — nekod z navadnim, a nekod s *posvečenim* kadilom kadí in s *posvečeno* vodo kropí.) Po mnogih krajih (**čeških** in **moravskih**) prepeva ž njim tačas vsa družina trikráljevsko pesem). Po manjših vaseh čeških piše „sv. 3 kralje“, kadí in kropí na isti náčin še po starem učitelj ter prepeva s cerkvenikom ali sè svojimi učenci („školáci“); malokod pribaja še ž njimi po davni šegi s *posvečenim* kadilom kadit in s *posvečeno* vodo kropit — duhovnik. — V Skuču na **Češkem** godilo se je nekđaj tako stoprav prve dni po sv. 3 kraljih. (Poved. g. Ant. Rybička.)

Poljaki po Galiciji pišejo na *sv. treh kraljev dan* dopoldne po véliki maši njihovo znamenje (s križi in letnico vred²⁾) na *notranjo stran* hišnih vrat in to, kakor Čehi, vselej s *posvečeno* kredo, — v novi dobi tudi brez križev, brez nekdanjega kajenja in kropljenja. (Stanisławów, Rzeszów itd. Po ustn. por.)

Nekod po Krakovskem kadí pa o tej dobi hiše še duhovnik s kadilnico ter zapisuje s kredo nad vrata poleg letnice: „G. M. B.“ ali pa letnico (namesto križev) navmes. (O. Kolb. „Lud.“ V. 248.)

¹⁾ Istega dne ovršavajo „kreščenje“ tudi zjedinjeni **Rusini**, ki mu pa pravijo „Jordanskij praznik.“ (Po ustn. por.)

²⁾ V novi dobi pa tudi uže brez križev.

Nekdaj je i pri **Poljaki** zapisoval učitelj („organista“) sv. 3 kralje“ nad vrata, in to s *posvečeno* kredo. (Ondi X. cz 2. 187.)

Po verjetnih ustnih poročilih je sèm pa tam tudi še med **Čehi** in **Poljaki** taka vera ali vraža, da se delajo križi na hišna vrata zato, da ne more taki hiši nahuditi . . . hudič (*češki*: „čert“ ali „d'ábel“; *poljski*: po starem „dyabel“, po novem pa „diabel“ ali „djabel“).

Baš zato, ker se ta vraža nahaja zdaj samo sem pa tam t. j. malo kde, odmajujejo in zanikujejo strmeč óni, katerim ni znana, ako jih vprašaš, je li to resnično? — oziroma, če koga vprašaš, mislijo li v njegovem kraju vsaj priprosti ljudje pri tém na kako vražo. — Tudi več **Čehov** odgovorilo mi je na moje dotično vprašanje, da ne. Ko sem pa vprašal „Slovanske Besede“ Dunajske postrežnico (iz **Ronova** na Češkem), pišejo li v njenem rojstnem kraju ob omenjeni dobi tudi križe na vrata in **zakaj**, — odgovorila mi je 10/6 1886 pri tej priči: „Ano [dà]; něktěří, a zvláště staré babičky říkají u [pri] nás, že [da] nemá d'ábel moc(i) k takovému domu.“¹⁾

Ker so vzlasti ženske glave udane praznoverju, zato pámetijo take stvari tudi mnogo bolje od moških.

Tako je znal tudi jeden izmed **poljskih** znancev mojih to, česar niso znali vsi drugi skupaj, zato ker se je uže za mladih nog (živeč v **Reszovu**, **Stanislawow** in drugod v **Galiciji**), zanimal za **poljske** národne običaje, ter zvedel mnogokaj takega, česar drugi meščani ne vedó, tudi po kmetskih poslih, ki so služili njegove roditelje.

Zajemal sem iz takih, živih virov posebno tedaj, kedar nisem mogel ničesar pripravnega zaslediti . . . v knjigah; kajti povedal sem bil uže iz početka (1885; 121), „da se košati nekateri vraža v istem kraju, — v isti vasi samo še po nekaterih hišah ali morda v jedni sami hiši itd. — z drugimi besedami: morda v jedni sami . . . ,stari“ — sosebo pa . . . v ženski glavi. — —

Česar *moški* vselej ne vedó,
To ti *včasih ženske* povedó.

Med **Nemci** na Češkem hodi na sv. 3 kraljev dan učitelj z nekaterimi dečki (jeden mu nosi kadilnico) od hiše do hiše, popeva ž njimi pesem o svetih 3 kraljih, napiše potlej s *posvečeno* kredo na vrata znani napis (C. M. B. z letnico vred), pod njim

¹⁾ Nekateri **Čehi** (in **Moravci**) pa mislijo zdaj, da stražijo ali čuvajo potlej sv. 3 kralji hišo. (Po različnih ustn. poročilih.) Prim. tudi Čem. 1855. 182. (8. r.) Pa „nulla regula sine exceptione.“ To velja posebno pri vražah. V „Čem.“ 1855. 332 (v zadnj. razst.) čitamo namreč: „V některých krajinách smaže hopodár brzy jména sv. Tři králů se dveří, poněvadž by přý slepice [kure] — nenesly.“

pa vselej 3 križe ter okadi vso hišo, zato da ji ne more potlej nahuditi nič zla moč, niti nalezljiva bolezen („wodurch es vor bösen Einflüssen u. ansteckenden Krankheiten bewahrt wird“). Nekdaj je hodil z njimi tudi duhovnik v mašni opravi ter kadil in kropil po hiši in po hlevu. (Schmalfuss 86—87.)

Da pripisujejo mnogi priprosti **Nemci**¹⁾ — celó protestanti — napisu, s posvečeno kredo in s tremi križi napisanemu: C. † M. † B. † večinoma čarovno moč („Zauberschutz“), priobčil je A. Wuttke uže l. 1860 (I. 79).

Posebno navado imajo **goriški Slovenci** (pa v jedini vasi na Kamnu, uro od Koborida). Zvečer pred sv. 3 kralji skubajo skledo močnika, prinesó na mizo, a poleg sklede položé tri žlice. Drugi dan pa je vsak izmed družine z vsemi 3 žlicami — v spomin treh darov sv. treh kraljev“. (Kamno. Zapisal g. A. Gaberšček.) — Dozdeva se nam, da je bila to iz početka daritev, namenjena sv. 3 kraljem.

Na **Kranjskem** moli [nekod] na sv. 3 kralje **slovenski** gospodar z vso družino . . ., potlej prereže božičnik na dvoje ter razdeli (do malega) jedno polovico družini, jedno pa živini. Nekoliko tega kruha puščajo za prijatelje in goste, a nekoliko za živino, kedar oboli. (L. Ilič 1846, 109 po nemšk. rokopisu, ki ga je zapustil Andr. Dremelj: „Gebräuche in Krain“.)

Tudi po mnogih drugih **kranjsko-slovenskih** krajih dajó živini [tudi konjem] božičnika ali poprtnika, načetega stopram o sv. 3 kraljih (n. pr. v Metliki, v Hinjah pri Žužemp. i. dr.; — okoli Ribnice, zlasti v Goriči vasi itd. pa „župnika“, nekod za sv. 3 kralje posebe pečenega²⁾ . . . po „stari navadi“, kakor o božiču, ne vedoč več pravega, prvotnega uzroka, ki je pa brez dvojbe isti, kakor o božiču t. j.: da ne bi mogli živini naškoditi „bési“ (zli duhi) oziroma „čarovnice“. Prim. 1885. 174 (7. r.) — 178.

V Dobrépoljah (na Kranjsk.) dajó na sv. 3 kralje župnika tudi *kuram*; pa tudi ne vedó več, zakaj. (Po ustn. por.)

Koroški Slovenci v Pokrčah dajó živini [tudi konjem] navadnega „belega kruha“ in „posvečene soli“ — kakor na novo leto, tako i na sv. 3 kralje . . . (Prim. 1885. 175). V Colnarjih na **Kranjskem** menda samo na nóvo leto. (Po ustn. por.)

Isti običaj je o sv. 3 kraljih tudi pri **Nemcih**, in to samo še pri Švabih, ki pošljejo poprej (s kredo vred) v cerkev *posvečevati* tudi kruha in soli. Kolikor ostane tega posvečenega kruha in soli, to se spravi za nekatere živinske bolezni (kakor nekod po Kranjskem). Dr. T. Bodin: „Illustr. Wlt.“ XXIII. str. 216.)

¹⁾ Das „Volk“.

²⁾ Gl. 1885. 175. (2. op.)

Švabom ne zadoščuje tedaj več kot ,bajilo' *navadni kruh*, nego mora biti *posvečen*, kakor *sol* in *kreda* (s katero se piše potlej na vrata znani napis). Prim. 1885 na str. 178 (1—3. r.)

O **goriških Slovincih** poroča se nam nadalje tako: „Na sv. večer (k božiču) napravi se na mizi s kredo, znamenje sv. križa, pogrne s prtom, a nanj se dene hleb ,belega' kruha, ki se zove ,prtnjak'. Ta hleb se ohrani še za oba (druga) ,sv. večera, t. j. ,k novemu letu' (za starega leta večer) in ,k sv. trem kraljem', ter se prav takó ponavlja. — Na *sv. 3 kralje* odreže si pa vsak izmed družine po jeden kos. Zakaj to delajo, nisem mogel zvedeti. (Kamno pri Koboridu. A. Gaberšček.)

Pri štaj. **Slovincih** prinese gospodinja božičnik („stalnik“, „močni kruh“ ali „pomožnjek“¹⁾ o *sv. treh kraljih* v jutro zopet na mizo, in še le zdaj ga razreže gospodar. Zbere se vsa družina; gospodar molí vsakemu kos tega kruha proti stropu, tako da mora vsak visoko skočiti po-nj. Čim više skoči, tem više bode vzrastel... „Od več hiš ko stalnika, pokusiš, tem *močnejši* boš“. Tako J. Vijanski v „Glasn.“ 1859. na str. 52. Prim. „Črtice“ 73. —

Pri Konjicah (v Tepanjskem vrhu) pravijo, da bode (posebno) *môčen*, kdor jé „pomožnjeka“ (sic) od devetih hiš.²⁾ Zato ga zamenjujejo tam posebno deca med sabo, dokler ga ne dobí vsako ,od devetih hiš'. — Tega kruha dajó Konjičani o sv. 3 kraljih tudi *živini*. (Povedal isti; gl. op.¹⁾. Menda tudi zato, da bi bila *močna*?

Serbi-Lužičani pekli so nekdam pred *novim letom* in pred sv. 3 kralji iz testa različnih živalskih podob: krav, ovnov, gosí itd. ter jih pošiljali po deci njihovim botrom, ki so vtikali to potlej v klajo živini, zato da bi odebeléla. („Květy“ 1884; str. 190.)

Svoje dni so štaj. **Slovenke** pri sv. Jurju za Ščavnico pekle ta dan pogačo iz bobove moke, kar so imenovali „bobovega deda“. „Črtice“ 73.

To nas spominja sredovečne navade, ki je **Nemcem** znana sedaj po imenu *bobov kralj* („Bohnenkönig“), ter se nahaja še dandanes sém pa tam med južnimi Nemci, a na **Francoskem** ovršávala se poprej celó pri kraljevem dvoru.

¹⁾ Tako v Tepanjskem vrhu pri Konjicah na Mariborsko stran. Povedal vé. g. dr. M. Napotnik (1886) s tem dodatkom, da mora biti v tem kruhu, iz ,bele moke' umešenem, vendar orehov ali pa olešnikov, tako da ni ves bel; a „Črtice“ pravijo na 74. str.: „Močen kruh“ je navadni pšenični kruh, samo da je nenavadno velik.“ — Jako navadne so med ljudstvom take razlike, da je nekod *bistveno* to, kar je drugod *nebistveno*. Primeri dodatek na str. 106.

²⁾ Drugod velé: „od sedmih hiš.“ „Črtice“ ondi. Prim. tudi kor.-slovensko božično vražo o sedmih „mižnjakih“ na str. 91. (5. r.)

Vmesilo in zapeklo se je namreč vsako leto na sv. tri kralje v posebno pogačo¹⁾ jabolko ali pa bobovo zrno; pa kdor je našel to zrno v svojem kosu, óni je bil „bobov kralj“ ter imel pravico, izvoliti si svoj ‚kraljevski dvor‘ t. j. vse potrebne služabnike ali podložnike ki so ga tudi darovali. (Haltaus- Scheffer; Han. „B. Kal.“ 17 i. dr.)

Po Fr. Ellguthu izcimila se je ta navada iz starorimske šege, ovršavane o „Saturnalijah“, ko so si tudi goščeni sužniki (in to kockaje s predragimi ‚kockami‘) izbirali ‚pojédinskega kralja‘ („D. Illustr. Ztg.“ 1885/86; str. 374), — ‚stola ravnatelja‘ — rekel bi Hrvat.

*Nekako zrno*²⁾ vmesijo in vpekó slovenske gospodinje tudi v vasi Žéče (1/2 ure od Konjíc proti Celju) uže na badnik v poseben božičnik, ki ga denejo prvič še tisti (sveti) večer na mizo, ter pogrnejo z belim prtom, načnó pa stoprav **na sv. 3 kraljev** jutro po rani maši. Kdor najde zrno v svojem kosu, óni bode vse leto zdrav in močdn, tako da bode premagal v vsakem boju, — tudi na vojski vse. (Povedal g. dr. Pukl 1886.)

Nemška (Dunajska): „Na **ново leto** jej človek *svinjski rilec, na sv. 3 kralje* pa — *rep.* (Sám slišal 9/4. 1886). Uzroka mi pa ni znal povedati dotični Dunajčan srednje dóbe, kakor ga je znal óni starec za prvo polovico te nemške vraže. Gl. str. 91; 6. r.

Štajersko-slovenske deklíne, (katere bi se rade omožile o prihodnjem pustu), hodijo ta dan nekod „na vse zaran“ po vodo v bližnji potok, tudi v največji zimi. S to vodo se morajo umiti vsi, kolikor jih je pri ‚hramu‘ (hiši), zato ker ima ta voda po národni veri posebno zdravilno moč v sebi, da se ne primejo človeka potlej gobe ali pa káka ‚nalezljiva‘ bolezen. „Črtice“ 74.

O **Srbih** piše Vuk v svojem „rječn.“ 33 p. b. „bogojavljenje“: „Mnogi se na bogojavljenje ujutru prije sunca [pred solncem] kupaju u potoku ili v rijeci (ako je voda smrzla, a oni probiju led). Praznovrskega uzroka ne jemlje Vuk v misel.

Hrvati (Slavonci), ki se kopljejo isto tako v rekah uže óni večer pred „vodokrstjem“³⁾ pa velé, „da onda šugah [garij] cele godine dobiti neće. (Ilič 106.)

Češka: „Kdo se na den sv. Tři králů v řece vykoupá, po celý rok zdrav zůstane. Čěm 1855. 182.

Uže lani smo pravili (na str. 164—166.) o nekaterih **štaj. Slovencev** in vseh drugih **Jugoslovanov** (Bolgarov, Hrvatov in Srbov) veri, kako se odpira to noč nebo, in da *podeli Bog vsakemu to, česar ondaj zaželi*, — („samo da ne ište“ — veli Vuk ondi — više nego jedn o“).

¹⁾ Francoski: „gâteau des rois“ (kraljevska pogača), podobna belokranjski „prosti pogači“.

²⁾ Prim. dodatek na str. 106.

³⁾ Prim. pri Vuku (69) p. b. „vodokršće“; — „vodo-kërštje“ (Han. „B. kal“ 67); 3 pa ne pravi ni jugoslovanski, niti ruski národ.

Bolgari verujejo nekod vrhu *tega* še to, da vidi človek ondaj, kedar se odpre nebo, lahko tudi Jezusa, vse svetnike in vse rodbenike. (Trnovo. Povedal Bolgar g. Jordan Georgijev letos v Beču.)

Posvečeni *3-kraljevski vodi* (ki se posvečuje pri drugih Slovanih óni dan pred sv. 3 kralji, ali pa na sv. 3 kralje) pripisujejo **Slovani** in **Germani** posebno — čudotvorno moč:

Na **Ruskem** pri „kreščenju“ (ki se vrši v Petrogradu *na sv. 3 kralje* opoldne mahom po 12th pred vso cesarsko rodbino), zajemajo ljudje zlasti po kmetih te vode sè sklenicami in skledicami za zdravilo, kedar nahudi človeku kako telesno ali pa dušno zlo. O „kreščenju“ blagoslavlja jo po vsem **ruskem** cesarstvu tudi vojaške zastave. (Po različn. virih.)

V **Slavoniji** (kder se blagoslavlja voda „u oči sveta tri kralja“ t. j. 5. januarja), „spomenute si vode svaka kuća u posidi donese, marvu [živino] i stanja, zatim vinograd i oranice njom škrope.“ (Ilić 105.)

Brez dvojbe ‚biva‘ tako tudi drugod — četudi ne povsod — po **Hrvatskem**, ali je vsaj ‚bivalo‘ nekđaj tudi ondod, kodar zdaj več ne ‚biva‘.

„Na vodokrstje okolo osam ili devet ‚satih‘ slēdi zajuttrak. Od Božićne zaoblice [cele pečene ovce ali koze] glava, kod nekójih i pleće, i pol pogače, nemiese faliti sa izdubenim sirom. Od ovoga daju i marvi, osobito mrvoljice [drobirja]. Lopaticu od plećeta iliti kost meću u šljivik [slivnik]. Poslé pol dana obide gazda njive, vinograda i livade, da je poškropi. Pčelari do ove vode mnogo drže, osobito, kad se pčele roje. Stare žene čuvaju blago slovite vode od deset i više godina.“ (Ilić ondi.)

Nemci na Češkem („Čeho-nemci“) pravijo, da traja ta voda *sedem* let brez dušca in gnjilobe. „Festkal.“ 1864. 13.

Tako mislijo tudi nekateri **Čehi** („Supi hora“; po ustn. por.) ter pripisujejo tej vodi posebno moč, rabeč jo za ‚stotero potreb‘. Ččm. 1855. 182. Tako moč, kakor ta (v cérkvi posvečena) voda ima po národni veri tudi voda pred sv. 3 kralji o polnoči iz studenca zajeta in po národnem načinu posvečena. Prim. ondi.

Slovenci trdijo nekod isto o vodi, na *veliko soboto* posvečeni: da ostaja namreč dobra *sedem* let. Slišal sem to vsaj v Metliki za mladih let.

Po **maloruski** in **češko-nemški** národni veri izpreminja se tudi voda v vino oni večer (oziroma *ono noč*) *pred sv. 3 kralji*, in to pri **Čeho-nemcih** o polnoči dotle, dokler bije ura. Prim. „Letop.“ 1885. 172.

Slovenska: „Kdor se od *sedmega* leta posti sv. trem kraljem (da jè ob samem kruhu), ta ve, kateri dan bode umrl.“ (Dutovlje. Zapisal g. L. Žvab), ali: „Kdor se posti od onega časa, ko se počne zavedati, na sv. 3 kraljev dan do *sedmega* leta,

temu pridejo sv. 3 kralji tri dni pred smrtjo povedat, kedaj mu bóde umreti. (Zatičina. Zapis. A. Hudovernik.)

Tudi *vreme* prerokujejo **Slovenci** po kakem znamenju o sv. 3 kraljih, seosebno po mesecu. Gl. „Črtice“ 74.

Pri drugih Slovanih nismo mogli zaslediti do zdaj ničesar takega.

Ker se je pa še pri sredovečnih **Nemcih** završavala doba tako zvanih „dvanajsterih noči“ o *sv. treh kraljih*, ter so vplivale dotične nemške vraže kolikor toliko i na sosedne Slovane, zato naj priobčimo zdaj Haltausove „besede o tej znameniti dobi“, in to v izvirnem (latinskem) jeziku, kakor jih čitamo v Schaeffer-jevem nemškem prevodu („Jahreszeitbuch der Deutschen des Mittelalters.“ Erlangen 1797) na 161. strani:

„Sunt, qui in his XII noctibus multas vanitates exercent, „qui cumulos salis ponunt, per hos futura prognosticant¹⁾, qui „calceos per caput jactant²⁾ qui arbores stramineo vinculo cingunt³⁾, qui cum micis et fragmentis, quae tolluntur de mensis „in vigilia Nativitatis Christi sua sortilegia exercent⁴⁾, ex umbra „accensae candelae mortis, ex XII dierum tempestate futura totius „anni auguria capiunt“⁵⁾.

Vsak (kdor zna latinski), vidi iz tega, da smo vse te *sredovečne nemške vraže* (razun *jedne*⁶⁾) zasledili med *današnjimi vražami*, bodi si nemškimi ali pa slovanskimi — razun *jedne: predzadnje*).

Dodajemo razpravi „o sv. treh kraljih“ iz neprehvaljene Fr. Erjavčeve „popotne torbe“, in to iz „Letopisa“ 1882—83; str. 222 še ta zanimljivi podatek, ki ga je vrli gosp. nabiratelj zasledil v Bolcu. Ondod pravijo namreč, da hodi „na dan *po sv. treh kraljih*“ Pértá, ki ima sekíro, in da *strašijo ž njo otroke*. „To je“ — čitaš ondi dalje — „nemška: Berchta, znana tudi po **Gorénjskem** dôlu do **Tržiôa**, koder jo imenujejo Péhtró ali: Péhtró babó.“

S pravo razlago tega bajeslovnega imena zvedeli smo pa i to, da **Gorenjci** temu „ženskemu demonu“ ne pravijo: „Vehtra“ — nego „Péhtra baba“. Temu pritrjuje tudi odličén Tržičan: vč. gosp. o. P—k na Dunaju.

¹⁾ Prim. W. II. 216 (329).

²⁾ Gl. tu str. 78 i. d.

³⁾ „Letop.“ 1885. 181. (2—4. r.)

⁴⁾ On di na str. 174 (4. r.)

⁵⁾ „Letop.“ 1885. 169.

⁶⁾ Da so namreč Nemci v srednjem veku tudi po *prižgane mrtvaške sveče senci prerokovali vreme za vse leto*.

Slovensko ime *Péhtra* kaže, da ne izhaja iz st.-v.-n. lica „Përahta“¹⁾, nego po predevku (methatesis) iz mlajšega sr.-v.-n. lica „Përhta“ (= Bërhta).

Po nemških učenjakov dokazovanju zvala se je ista boginja pri starih severnih Germanih (Skandinavcih): *Freija*, *Freia*, *Fria*, *Frea*, tudi *Frouwa* t. j. gospa (Odinu soproga); pri drugih severnih Nemcih: *Frigg* ali *Frick* (Vodanu soproga); večinoma po sredo-nemških krajih zove se še zdaj *Holda*, „Frau *Holle*“ ali *Hulle*; na jugu: *Berhta*,(-e), *Perta* ali *Bertha*, *Perchta* ali *Perchtel*, tako ali onako zlasti po Bavarskem, po gorenji Avstriji, po Solnogradskem in Tirolskem, po gorenjem Koroškem in gor. Štajarskem.

Od ondod se je po naših mislih pritepla najprej med sosedne koroške in štajerske, potlej pa i med najbližje jim gorenjsko-kranjske in goriške Slovence, ki so si prikrojili vsi skupaj njeno ime za svoja usta: „*Péhtra*“ ali „*Péhtra baba*“, — v Bolcu pa *Përta*, po najmlajšem licu: „*Bertha*“ ali „*Pertha*“.²⁾

„*Perth*“ (= *Pertha*) pravijo ji še v Lincu; nemški Tirolci „*Stampa*“, laški (južni) pa „*Stria*“, ki je po pomenu uprav „*strega*“, (striga) = čarovnica, po opraviilu pa = Torka ali Torklja. To ji pa niso še vsa imena. Prim. W. II. 24 in 29, oziroma „*Illustr. Wlt.*“ XXIII., str. 216, „*Oesterr. Tour. Ztg.*“ 1886 str. 26., a zarad „*Strie*“ ondi l. 1884; str. 154.

Kakor Vodan, tako je po nemški bajki i *Perhta* hodila na (divji) lov³⁾ vse „dvanajstere noči“, po navadnem računu poslednjič óno noč pred sv. tremi kralji.

Kakor so se nadalje nekateri imenitnejši poganski bogovi v krščanski dobi s časom po silnem vplivu krščanskem izpremenili v grde pošasti ali strašila, če ne v samega vraga, — tako se je i nekdanja boginja *Perhta* izprevrгла naposled nekoč v *strašilo*, dà, celó v hudobnega duha. Povedali smo uže na 663. strani, da hodi po **Češkem** *Perhta* („*Paruchta*“ ali „*Parychta*“) o božiču in da *razpara trebuh vsakemu detetu, katero se ni postilo* (na badni dan). Isto velja o **češki** *Peruti* (= *Përti*). Prim. Čm. 1856. 68.

Nekaterim **Moravcem** izpremenila se je *Perhta* v hudobnega duha, ki mu pravijo „*Špereichta*“; ta hodi po vaseh od hiše do hiše na badnik, moléč rdeč jezik iz gobca kakor „*hudič*“, nosi sabo sveder ter *razpara ž njim popek vsakemu detetu, katero je snedlo uže óne dare* (jabolka in orehe), *katero mu je bil pri-*

¹⁾ Përahta = Svetla ‚die Leuchtende,‘ [die Glänzende]; prim. Selene ali Lucina, Diana ali Artemis. (Grim. D. Myth. III⁴, str. 88: 226) iz st. v.-n. përaht“ ali „bëraht“ (= sr.-v.-n. ‚përht“ ali ‚berht“) glänzend. O. Schade; M. Lexer.

²⁾ Da je s *Perahto* in *Perhto* vred tudi *Berta* = Svetla, svedoči njeno polatinjeno ime „*Clarina*“. (Grim ondi.)

³⁾ Zato jo primerjajo rimski *Diani*.

nesel „Miklavž“, pa tudi razuzdanim, nepobožnim in nemarnim otrokom. — Po drugih čeških krajih nosi „Šperchta“ sabo nož in soli, odrezuje zločesti deci . . . podplate (na nogah) in vtira va-nje soli, kar strašno boli. Tudi sicer strašijo po Češkem hudobno deco s to pošastjo (Grohm. str. 1; 3—5), kakor v Bolcu s Pérto.

Okoli Budějovic (Budweis) hodi pa Perhta na sv. *treh kraljev* dan, ter se grozi, da predere sè svedrom vsakega, *kdor ji ne dá tega, česar hoče imeti od njega*. Vrhu tega hodi okoli Budějovic o *božiču* tudi „sv. Lucija“, strašno napravljena, pred vrata, ter poprašuje, so li dekle doprele. Ako niso, tepe jih sè šibo, Hodeč pa nosi sabo kodeljo in *prede* v jednomér — na videz. (Ččm. 1834. 187; pri Grohm. 1; 6). — Okoli Domažlic (Taus) na Češkem hodi „sv. Lucija“ v slamo zavita z razkuštranimi lasmi ter *straši otroke*. („Škola a život“ 1857 v dokladi str. 78.) Prim. tudi: „Lucka med Slovaki“ . . . tū zdolaj!

Opozárjamo, da slovenska (Bolška) Pérta (namesto svedra ali noža) nosi sekiro v roki, kakor na Gorenjskem óni „šepasti mož“, ki teka za „divjjo jago“ (ponočnim lovom). Ta „šepasti mož“ ni tedaj gledé na str. 150—153 (1885) nikdo drugi, nego Pérhtin soprog Vodan, bivši prvák izmed germanskih bogov, krščanskim Slovincem zdaj . . . „šepasti hudič“.

Po nekaterih nemških krajih hodi Perhta („Bertha“ ali „Hulda“) v *belo oblečena*, z Miklavžem (Vodanom) ali Ruprechtom („parkeljnom“) vred na *sv. večer* in *daruje pridno deco* z jabolki, pozlačenimi orehi itd.; po gorenjem Štajerskem *isti večer* tudi sama¹⁾; po gorenjem (nemškem) Koroškem óni večer pred *sv. 3 kralji*²⁾ ali pa o *Miklavževem* („Letop.“ 1885. 154; 5. r.)

Ondi čitaš (v 2. r.), da opravlja pri Slovakih nekod Miklavžev posel isto tako „Lucka“ (Lucija³⁾), — ki pa ne opravlja tega posla o Miklavževem, nego kot v *belo oblečena* ženska, hodeč tudi po hišah z darovi za deco od navečerja *sv. Lucije* celó do *božiča* kedarkoli. (Dobš. 179).

Tudi po Češkem hodi nekod ta „bílá (béla), dlouhá, rozčuchaná žena“ (Lucija), neposlušni deci strah, na sv. *Lucije dan*. (Božena Němcová: „Šebr. sp.“ I 178.)

Gledé štaj Slovencev primeri „Črtice“ 93, kako Lucija tistim otrokom, kateri radi molijo, delí „koruznice“; kateri ne molijo, tistim pa *koplje oči* . . .

Po Dobšinskega poročilu (179) „Lucka“ med Slovaki *otrók* ne *straši*, kakor med Čehi, nego jih samo daruje kakor Miklavž. — Tega ni ovrgla Bož. Němcová sè svojo pripomnjo⁴⁾

¹⁾ Als „Pudelmutter“ (W. II. 28; 2. r.)

²⁾ Am Vorabend des „Perchtentages“ (Ondi.)

³⁾ Tudi Čehi jej pravijo po domače „Lucka“; vsaj na jugu. (Po ust. por.)

⁴⁾ „I na Slovensku (na Slovaškem) povéra ta známa, že [da] Lucie rozsochatá, (sic) v plachtě zaobalená žena, *rešeto* na hlavě, *chodí po městě*“ (Menda nosi v rešetu baš darove, pridni deci namenjene.)

Za krščanske dobe zamenila je tedaj pri nekaterih **Čehoslovanih in štaj. Slovencih** Paruhtho, oziroma Pehthro babo, s časom „Lucka“ ali Lucija. Da je ta „Lucka“ ali Lucija istovetna s Perhto (Svetlo), kaže nam tudi njeno ime; kajti lat. „Lucia“ izhaja iz „luceo“ (svetiti, svetiti se), kakor rimska Lucina = boginja svetlobe, „Lichtgöttin“, oziroma „Lichtbringerin“ t. j. „an das Lebenslicht fördernde Geburtsgöttin“. (Georges, Minekwitz.)

Štaj. slovenska Lucija je sicer „črna“; zato ji je pa strežnica béla (belo oblečena), in ima tudi veliko sekiro Štaj. slovenska bajka o Luciji (strašilu otrokom) kaže očito, da je bajka o Pehtri in „béli ženi“ zblojena z legendo o sv. Luciji.

W. II. 29 piše po Kuhnu: „Ztschr. f. D. Myth.“ 3, 368: „Die meisten Erinnerungen an Frigg oder Holda sind in den durch ganz Deutschland gehenden Sagen von der Weissen Frau, welche oft *Bertha* heisst, (auch in Böhmen¹⁾, u. theils als Göttin des heitern Sonnenscheines sich bezieht“ itd. Ondi čitaš tudi te besede: „Manchmal ist sie halb weiss, halb schwarz, auf Tag u. Nacht deutend, über welche die Himmelsgöttin waltet“. Prim. zgoraj: „Črna Lucija pa béla strežnica“ pri **štaj. Slovencih**.

Davorin Trstenjak veli, da je po **slovenskih** narodnih pripovedkah „Pehtra“ ali po njegovo: „Vehtra baba“ bila *kraljica belih žen*²⁾ (Glej „Glasn.“ 1859, III. 78. ali pa „Črtice“ na 2. strani, kder čitaš na dalje: „Naj rajše stanuje v *logih* in *bregovih*, po letu tudi v globočinah *jezerskih*. Po zimi dela *sneg*, tako imenovano „babjo kašo“. Po zimi tudi rada spi v kakšni *gorski duplji*, in ne trpi „pasjega lajanja“. Tudi *prede* rada po zimi, „in če jej pastarice po letu namečejo lanú, jim blagoslovi črede. „Pastirji pravijo, da jo večkrat v mraku vidijo hoditi po najvišjih bregovih; v rokah drži ali zlato ročko ali pa vehtro (= Wanne, Janežič-Kleinmayr 503). Tudi na *kravički* jo je videl nek pastir domu *jahati* . . .“

Vse to se do malega strinja z **nemško** bajko, ki pravi, da živi Perhta (Frigg, Holda ali Bertha) jako rada v *bregovih* t. j. gorah, razvalinah itd., pa tudi v *jezerih* in *vodnjakih*, ter vlada zlasti po tako zvanih *otročnjakih* („Kinderbrunnen“) ali *živih studencih* („Oueckenbrunnen“), v katerih se rodé otroci, da je Perhta tedaj „vesoljna mati“ vsem ljudem; iz vode pa prinaša novorojene otroke njena tica: „štorklja ali „štrk“³⁾. — Včasih je pri njej ve-

¹⁾ Ne samo Čehom-nemcem, nego i Čehom znana je béla žena („bíla paní“). Prim. „B. Kal.“ 67. in 76.

²⁾ Neznana (kot *kraljica*) . . . koroškimi Slovencem v Rožu. (Zapisal K. P.). — Strinja se pa ta pripovedka z dolenje-avstrijsko, ki pravi, da nosi sv. Valpurga kot „bela žena“ . . . „zlato krono“ na glavi. W. II. 31 (32).

³⁾ Nemci pravijo nevedni deci še zdaj, da prinaša deco štrk (W. II. 25); — Slovenci: da jih prinaša voda; v Metliki: da jih prinaša babica izpod velikega kamna, ki stoji v vodi Obrhu blizu „denca“.

lik (črn) pes z neizrečeno velikimi ognjenimi očmi, ali pa tudi kača; (oboje znači po učeni razlagi blisk); óni pes jo spremlja tudi . . . v 'divji lov', v katerem psi lajajo, da je strah.¹⁾

Nemška Perhta (Bertha = Harka ali Harke) pazi tudi na domače gospodinjstvo ter gleda posebno na to, da se *prede* in tke v vsaki hiši marljivo. Meklenborci in dr. pravijo, da hodi 'Harka' zlasti o 'dvanajstih nočeh' po deželi, in ako dekcle ne dopredejo do *sv. 3. kraljev* . . . , da jim razpraska obraz in ponesnaži kodeljó . . . s konjskim govnom, ali jih pa opljuska tako, da se jim znajo prsti na licih vse žive dni.

Kdo se ne spominja nehoté slovenske, še strahovitnejše Torke ali Torklje. Prim. „Glasn.“ 1864; str. 353 in „Črtice“ 238—239.

Laška (južno-tirolska) „Stria“ kaznuje pa gospodarja, če ne doprede gospodinja ali dekla do večera pred sv. 3 kralji: *sprede* namreč po noči vse ostalo predivo sama, naposled pa . . . *gospodarjeva čreva*. (Fr. Ivanetič: „Oesterr. Tour. Ztd.“ 1884; str. 154.)

Nemška Pehtra baba, ki se je izvrevrgla nekod v „bélo ženo“, molze kot taka včasih (v Turingiji) tudi *bélo kravo*, to je: *deževni* (dežujoči) *oblak*, kakor razkladajo nemški strokovnjaki). Prim. zarad vsega tega W. II. 24—44, W. I. 238 ali Kuhn: „Märk. Forsch.“ I. 24, a glede poslednje točke o 'deževnem oblaku' tudi planinskih pastirjev **slovenskih** pesmice v istih „Črticah“, 2. — Drugo pastirsko pesmice („Črtice“, 2):

„Vehtra baba daj pšenice,
Moji kravički travice“

razlagamo si tako, da je bila prvotna Pehtra baba t. j.: *Perhta* (= Holda, Holle itd.) *redilna, rodovitna priroda*, oziroma tudi *božinja Zemlja* („Erdgöttin“). Prim. W. II. 24 in „Letop.“ 1885. 182 (2. razst.)

Trstenjakovim besedam: „Vehtro babo poznajo od Tržiča prek Kamniških planin tje do Pohorja“ — dodajemo iz „svoje torbe“ še to, da je „Pehtra baba“ znana tudi **koroškim Slovencem** — če ne vsem, a vsaj nekaterim; n. pr. v Pokrčah, pešcu dve uri od Celovca; (povedal l. 1882. O. Repič), pa tudi v Rožu; (zapisal K. Pečnik l. 1885).

Prvi je znal o njej samo toliko, da hodi menda o postu ter *straši otroke*, ali: da *strašijo* ž njo nemirne otroke, in neko pripovedko, zakaj pravijo v 'Bučinji vesi' pri Pokrčah „Pehtra baba“ nekakemu kamenu, podobnemu okamneli „kravarici.“

Drugi nam pa piše iz Roža tako: „Tukaj si mislijo Pehtra babo stanujočo v *pečinah*. *Na večer pred sv. 3 kralji* („pernahti“) prileze iz svojega brloga ter gre proti seliščem.

¹⁾ V tem se tedaj nemška bajka ne zлага sè slovensko,

„Hudobne otroke strašno strahuje; prereže jim namreč črevo, a tem bolj se je smeje veseliti pridni otročiči, ki zavoljo tega tudi pojó:

Pehtra baba daj vorih (orehov)

Povh'n žakelj pa an mih (méh).

„Ti dobivajo od nje posebno orehov, (manj dragih rečí). Pehtra baba prihaja kot ‚stara ženka‘ z dolgimi sivimi lasmi, a v rokah nosi ‚pečne vile‘, s katerimi strahuje hudobne otroke. Tudi tém usuje na mizo orehov; ko jih pa hočejo vzeti, plane z vilami po njih.“

Dolenjcem (kranjskim) in Notranjcem je Pehtra baba po prejetih poročilih popolnoma neznana.

Izpregovoriti nam bode o njej nekoliko besed še sredopostno sredo, pa tudi v II. delu. (Ondi pridejo še na vrsto i slovenske „béle žene“, ki jih zovejo koroški Slovenci tudi „žalik“-ali „želik žene“, štaj. Slovenci „žar-žene“ itd.)

Dodatek.

Na stran 98. (1. op.) in 99. (3. razst.). Potém ko je bilo to uže natisneno, priobčil nam je gosp. dr. Radoslav Pukl na Dunaju iz posebne ljubavi slovensko pismice, ki mu ga je bila 12./9. t. l. iz Konjíc poslala vrla Slovenka, gospodična Justina Sluga, ondí poštna opraviteljica. Ta piše v njem tako: „V móčen ali prten kruh, ki ga pečejo večidel iz pšenične moke, devajo nekatere (slovenske) gospodinje *neko zrno*, ki se imenuje „sesam.“¹⁾ Tudi *divji hmelj* devajo va-nj. Mislim, da tega pridevajo samo zato, da lepše *kipne*; večidel pa pečejo ta kruh čisto po navadi, samo zèlo ‚velika‘ napravijo. Po nekterih krajih ga hodijo ‚mešniki‘ na dom blagoslavljat.“

Na stran 101. (8. razst. i. d.) Glede „Vehltre babe“ piše imenovana gospodična tako: „Tukajšnji Pohorci ne poznajo Vehltre babe. Vprašala sem nekatere. V Savinjskeji dolini je ta žena tudi celó neznana; kajti jaz sem o njej čitala; govoriti o njej še pa nisem slišala.“

Lepa hvala častiti gospodični opraviteeljici očitno na teh zanimljivih podatkih s tem, da pride njen podatek, o ‚kresih‘ drugo leto na vrsto, zato ker je bilo v letošnjem „Letopisu“ ... premalo prostora za vso obilno obravnavo o „Kresu“.

¹⁾ Tudi nemški „Sesam“ (sesamum).

Pis.

Popravki. Na str. 65. (2. op.) čítaj: ľamač (ľamač) się z oplátkem; na str. 76. v 19. vr. namesto: „70 in 78 čít. 71 in 79; na str. 79. v 10. vr. (o. zd.) čít. Meklenoborke.

V „Letop.“ l. 1885 na str. 183. v popravkih za besedo „slučajev“ čít. mahom zadnji dve vrsti (ločeni po tisk. nezgodi).